

Tatiana Piovarčiová
Darina Gogolová

Trpezlivosť

MORE TVORIVOSTI

POLOSTROV NÁPADOV

Maják iniciatív

METODICKÁ PRÍRUČKA

Etická 5

pre ročník základných škôl

výchova

MORE SPOLUPRACE

P O Z N Á V A N

Zátoka blúdiacich námorníkov

Maják súdržnosti

OSTROV DOBRÝCH SRDC

NÉBEZPEČNÉ
UTESY

OrbisPictusIstropolitana

Autorky ©

RNDr. Tatiana Piovarčiová
PhDr. Darina Gogolová

Lektori

Mgr. Dagmar Bohušová
PaedDr. Helena Krippelová
Mgr. Eva Líšková
PhDr. Pavol Pánik, CSc.
PhDr. Anton Takáč, PhD.

Design ©

Michal Žirko

Illustrations ©

Mgr. art. Juraj Martiška

Vydal ©

Orbis Pictus Istropolitana, spol. s r. o.
Račianska 71, 832 59 Bratislava
www.orbispictus.sk

Redaktor-manažér

Mgr. Roman Jazudek

Jazyková redaktorka

Monika Gúčíková

Zalomenie a technické spracovanie

JIM 78, spol. s r. o.

Tlač

Interlingua

Prvé vydanie

Všetky práva vyhradené!

Kopírovať, rozmnožovať a šíriť toto dielo alebo jeho časť v akejkoľvek podobe bez súhlasu majiteľa práv je trestné.

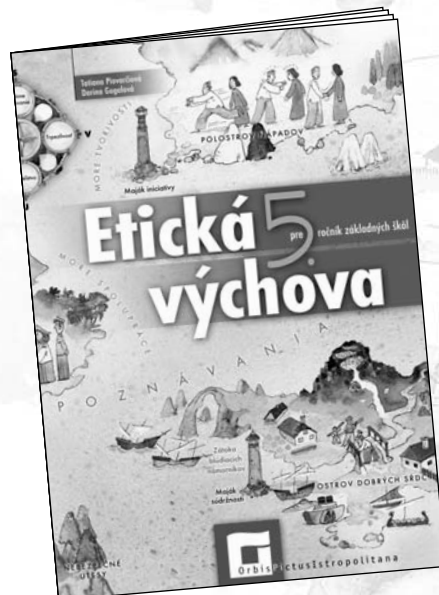
ISBN 80-7158-563-7

Vážené kolegyně a kolegovia,

*predkladáme vám metodickú príručku k pracovnému zošitu na etickú výchovu pre 5. ročník ZŠ s podtitulom – **Plavba loďou v Oceáne spoznávania.***

Pracovný zošit je v etickej výchove prvou lastovičkou. Ponúkame naše nápady v dobrej viere, že vám pomôžu pri vyučovaní, učiť a rozvíjať pozitívne vlastnosti žiakov. Dúfame, že tak ako pracovný zošit aj tento metodický materiál aspoň trochu uľahčí vaše nie vždy jednoduché poslanie.

Autorky

Tatiana Piovarčiová
Darina Gogolová

METODICKÁ PRÍRUČKA

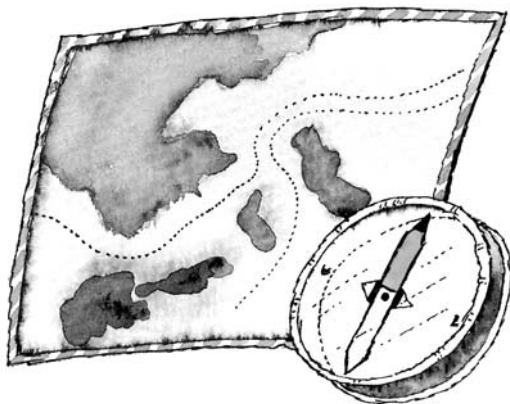
Etická 5 pre ročník základných škôl výchova

Orbis Pictus Stropolitana
Bratislava 2004

Obsah

1. Všeobecne o zložkách a cieľoch etickej výchovy	3
2. Ciele pracovného zošita – čo ním chceme rozvíjať u detí	6
3. Princípy spracovania pracovného zošita	7
3.1 Štruktúra pracovného zošita a hodín etickej výchovy	8
3.2 Poznámky k všeobecnej charakteristike priebehu hodín etickej výchovy	11
4. Metodické poznámky k tematickým celkom	14
4.1 Môj prístav	15
4.2 Ostrov zrkadliacich jazier	22
4.3 Sústrovie porozumenia	28
4.4 Polostrov nápadov	37
4.5 Nebezpečné útesy	46
4.6 Ostrov dobrých srdc	49
4.7 Záverečné hodnotenie	54
5. Zoznam bibliografických odkazov	55
6. Návrh časovo-tematického plánu	58
7. Prílohy	60
1. Ako ovládame džentlmenské spôsoby?	60
2. Vlajka dobrých činov	61
3. Dobrá správa	62
4. Pamodaj šťastia, lavička	63
5. Niekoľko ďalších faktov vyzývajúcich na ostražitosť	64

Všeobecne o zložkách a cieľoch etickej výchovy

Príliš veľa myslíme a príliš málo cítime. Viac ako stroje potrebujeme ľudskosť.
Viac ako rozum potrebujeme láskavosť a miernosť. Bez toho zvlčíme a stratíme všetko.

Charles Chaplin

Etická výchova je viac pedagogickou ako filozofickou či psychologickou disciplínou. Etika určuje jej ciele, psychológia pomáha pochopiť proces genézy mravnej osobnosti, pedagogika však syntetizuje a realizuje učivo, pričom používa aj svoje tradičné nástroje.

Projekt etickej výchovy čerpá najviac z výskumov Roberta Roche-Olivara z Nezávislej univerzity v Barcelone, ktorý začiatkom osemdesiatych rokov 20. storočia vyvinul projekt výchovy k prosociálnosti. Vychádzal zo zistenia mnohých výskumných prác, že rozhodujúcim faktorom pozitívneho vývinu charakteru je prosociálnosť. Ak si dieťa osvojí prosociálne postoje a správanie, s veľkou pravdepodobnosťou vyrastie z neho charakterný človek. (R. Roche-Oliver, 1992) Nová **definícia prosociálnosti** profesora R. Roche-Olivara charakterizuje tento pojem štyrmi znakmi:

- správanie v prospech druhého (altruizmus),
- správanie bez očakávania protislužby alebo vonkajšej odmeny (nezištnosť),
- správanie, ktoré podporuje podobné správanie recipienta – reciprocitu (vyváženosť),
- správanie, ktoré nenaruší identitu a integritu subjektu, toho, kto sa správa prosociálne (stabilita).

Etická výchova je teda pedagogickou disciplínou, ktorá sa skladá zo štyroch zložiek. Tri z nich sú procesuálne a jedna je cieľová. Jednotlivé zložky sa navzájom podmieňujú. (Ladislav Lencz, 1998)

Výchovný program

Prvou zložkou je výchovný program. Je to obsahová náplň etickej výchovy vyjadrená platnými učebnými osnovami (1997). Podporuje pozitívny vývoj osobnosti. Súčasťou výchovného programu je desať základných tematických celkov a šesť aplikovaných tém, ktoré sa v etickej výchove preberajú počas piateho až deviateho ročníka. Základné tematické celky sú *Komunikácia; Dôstojnosť ľudskej*

osoby, úcta k sebe; Pozitívne hodnotenie druhých; Tvorivosť a iniciatíva; Vyjadrenie a komunikácia citov; Empatia; Asertivita; Reálne a zobrazené vzory; Spolupráca, pomoc; Darovanie, delenie sa. K aplikovaným témam patrí Etika; Vzťah k náboženstvu a veriaciim; Ekonomické hodnoty; Rodina, v ktorej žijem; Výchova k sexuálnemu zdraviu a rodinnému životu; Ochrana prírody a životného prostredia. Obsahom jednotlivých tematických celkov je aj prosociálnosť – ochota a schopnosť prijať a pochopiť druhých, urobiť niečo pre druhých aj vtedy, keď z toho nemáme priamy a bezprostredný prospech. Prosociálne správanie by sa mohlo nazvať aj dobroprajnou, nezištnou láskou.

Prvú časť výchovného programu – prvých desať tematických celkov – tvorí výchova k prosociálnosti, druhú časť aplikácia prosociálnosti na rôzne oblasti života (vzťah k práci, majetku, rodine, spoločnosti, prírode).

Štýl výchovy

Druhou zložkou je štýl výchovy. Ladislav Lencz (1998) uvádza 9 zásad výchovy:

1. Vytvorenie výchovného spoločenstva.
2. Priateľské prijatie každého dieťaťa.
3. Pripisovanie pozitívnych vlastností, najmä prosociálnosti všetkým deťom.
4. Formulovanie jasných a splniteľných pravidiel.
5. Reakcia na negatíva by mala byť spojená s poukázaním na ich dôsledky (indukcia).
6. Jedným z častých výchovných prostriedkov má byť nabádanie.
7. Odmeny a tresty je potrebné používať opatrne.
8. Rodičia by mali byť súčasťou výchovného procesu.
9. Hodiny etickej výchovy by sa mali niesť v znamení porozumenia a radosti.

Metódy a postupy

Tretia zložka etickej výchovy využíva špecifické metódy a postupy. Spoločným menovateľom týchto metód je, že poskytujú deťom skúsenosť, umožňujú im vytvoriť si vlastný názor. Žiaci sa učia z prežívania, zážitkov a poznatkov, resp. skúseností. Pri zážitkovom učení je učiteľ v pozadí, vytvorí zaujímavú situáciu a zostáva v úlohe *facilitátora*.

Prosociálnosť

Štvrtá zložka – cieľová – je **prosociálnosť**. Túto zložku možno dosiahnuť iba prostredníctvom komplexného uplatňovania predchádzajúcich troch zložiek.

Ciele etickej výchovy

K akým ideálom by mala smerovať naša výchova? Akými ľuďmi by sa mohli a mali stať naši žiaci? Z našich žiakov by mali vyrásť slobodné osobnosti, ochotné spolupracovať, pomáhať a darovať. Bez ohrozenia iných by si mali obhájiť svoje oprávnené záujmy a práva, za každých okolností by však mali zostávať samými sebou.

Naším cieľom – cieľom učiteľov etickej výchovy – je človek zdravo kritický, s pozitívnym vzťahom k životu a ľuďom. Jeho správanie by malo byť určené osobným presvedčením a zvnútornenými etickými normami. Má mať zrelý morálny úsudok – má byť schopný správne reagovať aj v zložitých situáciách, konať nielen v súlade so svojimi zásadami, ale aj s citovým nasadením. (L. Lencz, 1996)

Hodiny etickej výchovy by mali obsahovať tieto ciele:

- sprostredkovať žiakom zážitky a skúsenosti (zážitkové učenie),
- informovať žiakov o etických zásadách a usmerneniach, aby si na danú tému vytvorili vlastný názor a osvojili primerané postoje a správanie,
- rozvíjať osobnosť detí – ich identitu a prosociálnosť,
- rozvíjať sociálne zručnosti ako prostriedok a predpoklad mravnej výchovy.

(Lencz, L., Krížová, O., 1993, s. 3)

Štyri fázy vyučovacích hodín etickej výchovy

Odborná literatúra zaoberajúca sa výučbou etickej výchovy v Slovenskej republike sa zhoduje v názore, že každá hodina etickej výchovy by mala podľa modifikovanej metódy R. Roche-Olivara obsahovať štyri fázy:

- **senzibilizáciu**, ktorá zahŕňa emocionalitu a kognitívnosť (dieťa by malo pochopiť význam a zmysel problému, témy a emocionálne sa s ňou stotožniť),
- **nácvik zodpovedajúceho správania** (rolové hry, dramatizácia, scénky, interview...),
- **hodnotovú reflexiu**, ktorá zabezpečuje porozumenie a interiorizáciu (zvnútornenie) hodnôt a noriem,
- **zovšeobecnenie a transfer – reálna skúsenosť** (aplikácia získaných poznatkov a spôsobilostí v praktickom živote).

Tieto štyri fázy možno vyjadriť aj heslovite: **vnímať – reflektovať – konať – zovšeobecniť**. (Lencz, L., 1996, s. 60 – 61)

Etická výchova a učiteľ

Ešte niekoľko slov o učiteľovi. Aký by mal byť? Aký by mal byť jeho vzťah s deťmi? Pokiaľ je učiteľ vzorom, modelom správnych výchovných zásad – medzi ním a jeho

žiakmi sa vytvorí priateľská atmosféra, ktorá je veľmi priaznivá nielen pre výchovu, ale aj pre vyučovanie. Ak učiteľ dôsledne uplatňuje indukčnú metódu a nezanedbáva formulovanie a vyžadovanie jasných a splniteľných pravidiel, dosiahne u žiakov úctu a akceptáciu.

Pre učiteľov etickej výchovy by mali platiť tieto pravidlá:

- Pri práci s deťmi je nevyhnutné vytvoriť prostredie dôvery a istoty.
- Deti by mali rozumieť téme, problematike, úlohám.
- Postupy, zadania, inštrukcie by mali byť presné a jasné.
- Iba zážitkové učenie a učiteľ-facilitátor sú zárukou pochopenia témy, jej precítnosti a nožnej následnej aplikácie získaných poznatkov a zručností v reálnom živote.

Ciele pracovného zošita – čo ním chceme rozvíjať u detí

Pri písaní pracovného zošita sme sa sústredili na:

- podporu prosociálnosti,
- rozvoj základných komunikačných zručností a tvorivého riešenia situácií v medziľudských vzťahoch,
- podporu a precvičovanie pozitívneho sebahodnotenia a pozitívneho hodnotenia iných,
- zameranie pozornosti na etické aspekty ochrany prírody,
- prehĺbenie sebapoznania a zvýšenie miery sebaovládania,
- cieľavedomý nácvik vybraných životných zručností a priebežné hodnotenie úrovne ich zvládnutia a interiorizácie.

Princípy spracovania pracovného zošita

Pracovný zošit sme sa snažili koncipovať celostne. Celostný prístup by sa dal charakterizovať aj známou tézou, že všetko so všetkým súvisí. Učenie v súvislostiach je vyjadrené aj v názve celoročnej témy – *Plavba loďou v Oceáne spoznávania*. Slovné spojenie **celoročná téma** je neodmysliteľnou súčasťou modelu **integrovaného tematického vyučovania** (ITV)⁽¹⁾. V stručnosti to znamená, že učiteľ obsah učiva v celom ročníku alebo v určitom predmete zintegruje podľa vopred zvoleného zámeru do jednej obsahovo-organizačnej schémy. Celoročná téma umožňuje ucelené spoznávanie sveta. Deti sa menia na hľadačov, pátračov, výskumníkov či ako v našom prípade – námorníkov, kapitánov. Ak je celoročná téma opodstatnená, vekuprimeraná a pre deti príťažlivá – má vplyv nielen na vzdelávanie, ale aj na vytváranie spolupatričnosti a súdržnosti triedy. Jednou z najvýznamnejších predností vyučovania pomocou celoročnej témy je systematické vedenie detí k samostatnosti pri riešení problémov a úloh, k organizácii vlastnej práce, k schopnosti použiť vedomosť či zručnosť v reálnej situácii v živote.

Tematické naladenie (motivačný príbeh, citát, rituály, fantastický svet), možnosť výberu úloh, zameriavanie na sebareflexiu, uskutočňovanie praktickej aplikácie rozvíjaných zručností a získaných vedomostí – to všetko sú prvky **projektového vyučovania**. Spomínané prvky vytvárajú pozitívnu sociálnu atmosféru v skupine. Ďalším dôležitým nástrojom na vytváranie podnetného prostredia a na efektívne učenie je už overená metodika zavádzania životných zručností v programe ITV.

Životné zručnosti

Čo sú životné zručnosti? Sú to špeciálne schopnosti súvisiace s kľúčovými kompetenciami, ktoré prispievajú k tomu, aby sa deti stali nielen múdrymi, ale aj dobrými ľuďmi. Prostredníctvom rozvoja životných zručností sa podporuje správanie a konanie, ktoré pomáha zvyšovať školskú úspešnosť aj úspešnosť v živote mimo školy.

Životné zručnosti, ktoré prostredníctvom pracovného zošita na etickú výchovu plánujeme cielene rozvíjať, sa týkajú prevažne komunikačných zručností – najmä aktívneho počúvania, ďalej priateľstva, spolupráce, iniciatívy, nápaditosti a zodpovednosti.

Takmer všetky cvičenia a aktivity, ktoré v pracovnom zošite uvádzame, sme zrealizovali so žiakmi piatych ročníkov v ZŠ J. A. Komenského v Bratislave.

⁽¹⁾ ITV – overený inovačný edukačný program. Gestorom pokusného overovania v rokoch 1992 – 2001 bol Štátny pedagogický ústav. Realizáciu programu na Slovensku odborne garantuje Asociácia S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21. storočie.

3.1

Štruktúra pracovného zošita a hodín etickej výchovy

Hodiny v pracovnom zošite majú podobnú štruktúru. Jednotlivé časti hodiny alebo aktivity si môže učiteľ časovo prispôbiť podľa toho, s akou skupinou žiakov pracuje, ale aj podľa toho, čo ho ako človeka zaujíma.

- A** Názov tematického celku.
- B** Priestor na napísanie dátumu preberania učiva.
- C** Názov učiva korešponduje s celoročnou „námorníckou“ témou.
- D** Kým začneme pripravuje žiakov na hodinu. Slúži na opakovanie či zamyslenie sa nad sebou.
- E** Naladenie je motiváciou k téme hodiny.
- F** Tieto úlohy riešia všetci žiaci. Úlohy možno riešiť písaním, kreslením, diskusiou, dopĺňaním a pod.
- G** Energizér je krátka relaxačná či pohybová aktivita.

Strana o mne z lodného denníka

A Ostrov zrkadliacich jazier
2.
Dátum: **B**

C **D** **E**

D Predstav si, že počas dlhej plavby za tebou príde telegrafista a opýta sa: Čo chceš najprv **D** - dobrú alebo zľú správu? Ako zvyčajne odpovedáš na túto otázku? Obávaš sa zlých správ?

E **F**

E V našom živote sa väčšinou zameriavame na negatívne veci a pozitívne pokl **E** za samozrejmosť. Podobne rozmyšľam **E** sebe. Zvyčajne naše slabosti, chyby, ktoré nemáme radi, vnímame výraznejšie než to, čo máme na sebe radi, v čom sme dobrí.

1 **A** Naša cesta po ostrove vedie okolo druhého tajuplného jazera – arezaj vohcepsú. Keď sa človek doň pozrie, vidí to, čo je v ňom dobré. Premysli si, čo by mohlo jazero ukázať tebe.

B Obrazy z Jazera úspechov zrkadlí zrkadlo vpravo. Prilep doň svoju fotografiu alebo nakresli autoportrét.

F

2 Ktoré vlastnosti si na sebe ceníš? Vpíš ich aspoň do 3 hviezdíc okolo zrkadla. Pomôž si zoznamom dobrých vlastností na 3. strane obálky.

3 **Dopln** vety o sebe do lodného denníka.

Cítim sa vynikajúco, keď

Mám rád, keď

Poteší ma

Rozladí ma, keď

Som smutný

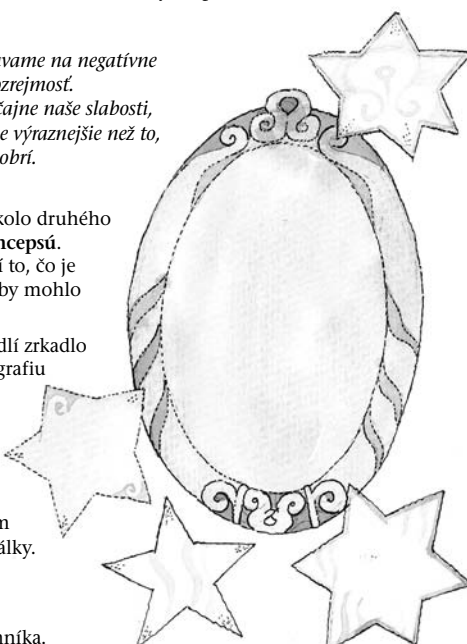
Hnevá ma

Často rozmyšľam

Keby som mohol, zmenil by som

Veľmi by som chcel

G **Načiahni sa za hviezdami**
Postav sa na špičky, snaž sa „vyrásť“ a dosiahnuť rukami čo najvyššie. Prekonaj svoje hranice.

20

To, či sa bude pedagóg dlhšie zaoberať nejakým problémom, precvičovaním určitej životnej zručnosti, do akej miery bude dôsledne interaktívny – závisí najmä od jeho praktických skúseností.

4 Vyber z lodného denníka dve vety o sebe, ktoré by si zverejnil pred skupinou, a označ ich. **(H)**

5 Na zámorských cestách objavovali námorníci aj vzácne umelecké diela. Niekedy ich privádzali do rodných krajín. Dnes ich môžeme obdivovať v múzeách a galériách. **Zorganizujte** v triede výstavu vašich autopoportrétov a **vytvorte** galériu dobrých vlastností.

Nájd v texte 4 dobré vlastnosti.
 soledapdápozornosfmendakfiralsnahapeskodopédlakprietelstvonavekysidopspolupráca

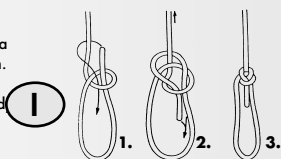
Pozoruj dvoch spolužiakov. Pokús sa **odhadnúť**, čo budú robiť v nasledujúcich minútach. Odhad si **zapiš** a **porovnaj** so skutočnosťou. Odhady môžeš trénovať aj mimo hodiny.

Skutočnosť Odhad **(CH)**

Pozoruj skupinu a **zapiš** aspoň 3 pozitívne vlastnosti z 3. strany obálky, ktoré si videl u spolužiakov počas hodiny.

BESIEDKOVÝ UZOL

Je to jeden z najstarších námorníckych uzlov, ktorý Feničania a Egypťania poznali už 3 000 rokov pred našim letopočtom. Zachránil život mnohým námorníkom, ktorí spadli do mora. Uviazali si ho okolo drieku (aj v tme sa to dá za 2-3 sekundy) a mohli ich bezpečne vytiahnuť na palubu. Angličania ho volajú aj **kráľ uzlov** (King of Knots).

Porozmýšľaj, ako sa ti daril výber tvojich dobrých vlastností. Čo si cítil pri rozhodovaní, ktoré svoje vlastnosti zverejníš? **(J)**

Akú vlastnosť potrebuješ pri viazaní uzlov?

Čo si zažil na *Ostrove zrkadliacich jazier*?

Čo si sa naučil na *Ostrove zrkadliacich jazier*?

Snážiť sa prejavíť svoje dobré vlastnosti.

(K)

(H) Niektoré úlohy majú rôzne možnosti riešenia (výberu riešení). Patria tiež medzi povinné.

(CH) Úlohy na výber pre tých, ktorí skončili skôr sú výberové. Žiaci ich realizujú podľa záujmu, resp. nemusia ich robiť vôbec a učia sa relaxácii.

(I) Pri niektorých aktivitách treba mať k dispozícii rôzne pomôcky.

(J) Otázky na zamyslenie slúžia na reflexiu a sebahodnotenie. Zároveň sú aj opakovaním a utvrdením naučeného.

(K) Poznámky kapitána, kapitánky sú miestom pre poznámky žiakov.

Vyučovanie podľa štruktúry pracovného zošita je zvyčajne členené na 5 až 7 častí. Jednotlivé časti sú označené piktogramami:

- **Kým začneme** – úvodná časť obsahuje postupy, úlohy pred začiatkom hodiny súvisiace s témou alebo preberaným problémom a opakovacie aktivity. Tu je aj priestor pre učiteľa, aby v prípade potreby žiakom vysvetlil inštrukcie a zadania.
- **Naladenie na hodinu** je motiváciou k téme hodiny. Môže byť vo forme zaujímavého citátu či článku, obrázka, riadeného rozhovoru, rozhovoru v dvojici alebo v menšej skupine.
- **Úlohy** sa týkajú všetkých žiakov. Riešia ich počas hodiny etickej výchovy rôznym spôsobom (písaním, kreslením, čítaním, rozhovorom, dramatizáciou, spevom, recitáciou). Žiak ich rieši samostatne, v dvojici, v menšej skupine či prostredníctvom učiteľa-facilitátora vo veľkej celotriednej skupine.
- **Rôzne možnosti riešenia** sú úlohami, v ktorých sú rôzne možnosti výberu. Môžu ich realizovať individuálne, resp. môžu si vybrať iba jednu z nich.
- **Úlohy na výber pre tých, ktorí skončili skôr**, sú určené pre rýchlejších, zručnejších žiakov. Sú nepovinné. Žiaci si ich vyberajú podľa vlastného záujmu a riešia ich vtedy, keď skončili skôr prácu na povinných úlohách a chcú ešte riešiť ďalšie úlohy (napr. možnosť riešiť úlohy mimo vyučovacích hodín, cez prestávky, doma s rodičmi).
- **Energizér** je krátka relaxačno-pohybová aktivita, ktorá slúži na „osvieženie“, rozhybanie, rozveselenie, načerpanie novej energie po dlhšom sústredení na písanie, čítanie. Niekedy je potrebné skupinu rozhybať, inokedy upokojiť. Podľa okolností môže slúžiť aj ako harmonizačná aktivita.
- **Otázky na zamyslenie** sa týkajú reflexie, sebareflexie, spätnej väzby a predpokladajú odpovede na otázky: *Čo som sa dozvedel/-a, naučil/-a? Ako som sa cítil/-a? Čo sa mi páčilo? Kto zistil podobné skutočnosti ako ja? Kto pozorne počúval? Čo by som chcel/-a robiť inak?* Žiaci nemusia vždy odpovedať iba slovami, môžu použiť aj mimiku (výrazy tváre), gestá („rímsky“ palec), piktogramy (časti znaku aktívneho počúvania, kotva...) alebo rôzne škály (podľa vzoru v pracovnom zošite). Škála predstavuje stupnicu (napr. od 1 do 10, od -2 do +2), preto nemusí ísť vždy iba o zakrúžkovanie zvolenej možnosti v pracovnom zošite. Škálovanie, odstupňovanie individuálneho názoru, môže prebehnúť aj prostredníctvom pohybu či tela. Inštrukcia by mohla znieť: *Postavte sa akoby na čiaru od okna k dverám tak, aby pri dverách stáli tí, ktorí majú kladný vzťah k aktívnemu počúvaniu a dokážu ho realizovať. Bližšie smerom k oknu by sa mali stavať tí, ktorí ešte cítia pri takomto sebahodnotení rezervy, tesne pri okne budú stáť žiaci, ktorým sa s touto životnou zručnosťou nedarí vysporiadať.* Okrem spomínaných individuálnych odpovedí v pracovných zošitoch sa môže učiteľ frontálne „naživo“ prostredníctvom pohybových aktivít presvedčiť, ako deti zvládli či prežívali jednotlivé časti hodiny a zmapovať tak situáciu v celej skupine. Napríklad použitie gesta „rímsky“ palec – palec nahor – znamená kladnú odpoveď, palec vo vodorovnej polohe znamená priemernú spokojnosť a palec obrátený smerom dolu znamená nespokojnosť. Odpovede na niektoré otázky sú prípravou na oceňovanie iných.

Poznámky kapitána, kapitánky obsahujú podnety na zamyslenie a úlohy, ktoré žiaci uskutočňujú mimo hodín etickej výchovy. Uplatňujú v nich (doma, v škole, v rovesníckej skupine) naučené vedomosti, nové zručnosti.

Sem si bude žiak – kapitán vlastnej lode – zaznamenávať pozorovania, domáce zadania, aktuálne problémy a ich prípadné riešenia. Môže si sem zapísať posolstvo alebo myšlienku, ktorú si z hodiny odnáša.

Miesto na tvoje poznámky...

3.2 Poznámky k všeobecnej charakteristike priebehu hodín etickej výchovy

Počas celého školského roka sa výučba etickej výchovy nesie v znamení zjednocujúcej témy **Plávba loďou v Oceáne spoznávania**. Jednotlivé tematické celky podľa platných učebných osnov majú tieto názvy a hodinové dotácie:

- **Môj prístav (6 h)** – týka sa zoznamovania, stanovovania pravidiel, inštrukcií,
- **Ostrov zrkadliacich jazier (4 h)** zodpovedá tematickému okruhu *Poznanie a pozitívne hodnotenie seba*,
- **Súostrovie porozumenia (8 h)** zodpovedá tematickému okruhu *Verbálna a neverbálna komunikácia* (pozdrav, otázka, poďakovanie, ospravedlnenie),
- **Polostrov nápadov (6 h)** zodpovedá tematickému okruhu *Tvorivosť v medziludských vzťahoch, iniciatíva*,
- **Nebezpečné útesy (2 h)** zodpovedá tematickému okruhu *Etické aspekty ochrany prírody*,
- **Ostrov dobrých srdc (5 h)** zodpovedá tematickému okruhu *Poznanie a pozitívne hodnotenie iných*.

Počas celoročnej plavby budú piatakov sprevádzať deti *Kartalis* a *Florentína*. Plavbu si môžu vizuálne približovať prostredníctvom mapy *Krajiny SAP*, ktorá je na obálke pracovného zošita.

Kartalis

Florentína

Mapa Krajiny SAP

Sledovanie trasy plavby je voľne koncipované, priebežné. Udržanie plánovaného smeru podporujú úlohy v pracovnom zošite, zvyčajne na začiatku tematického celku. Názvy jednotlivých prvkov na mape poskytujú námety na diskusiu a ďalšie aktivity. Spolu s deťmi hľadáme argumenty, prečo je dôležité venovať pozornosť tomu, čo sa práve učíme (napr. *Prečo sme si naplánovali navštíviť Ostrov zrkadliacich jazier? Prečo sa*

chceme vyhnúť Nebezpečným útesom? Na ktorom ostrove by som chcel žiť čo najdlhšie?). Môžeme diskutovať o očakávaníach, predstavách detí (napr. Čo môžeme zažiť, vidieť na Súostroví porozumenia? Akých ľudí tam môžeme stretnúť?).

Pokiaľ máme stálu učebňu, je vhodné vytvoriť si veľkú mapu Krajiny SAP a umiestniť ju na stene. Pomáha vizualizovať preberané učivo, upevňovať ho a koncentrovať naň pozornosť detí aj mimo hodín etickej výchovy. Odporúčame, aby ste pri celoskupinovej reflexii jednotlivých tematických celkov používali mapu.

Stretnutia učiteľa s deťmi by mali byť počas hodín etickej výchovy neformálne a v plnej miere interaktívne. Počas prvých spoločne strávených hodín by si však mali stanoviť pravidlá správania v skupine. Osvedčujú sa pravidlá, ktoré si žiaci konkrétnej triedy určia sami, či už prostredníctvom usmerňovanej („riadenej“) diskusie alebo brainstormingom („búrky nápadov“).

Pozitívna sociálna klíma

Zvyčajne sa všetci „dopracujú“ k všeobecne platným pravidlám – pri rozhovore hovorí iba jeden, ostatní počúvajú. Počas každého stretnutia by mala prevládať atmosféra úcty a nevysmievania sa. Toto pravidlo bude eliminovať tendencie znevažovať iných. (Týka sa to vzhľadom rovnako ako „smiešnych, hlúpych, trápnych a podobných výpovedí“.)

V skupine by sa mala postupne vytvárať **pozitívna sociálna klíma** plná dôvery a pravdivosti jedného voči druhému. Malo by vzniknúť triedne spoločenstvo s vlastnými názormi, plánmi a malými tajomstvami. Po každej hodine etickej výchovy by sa mali žiaci navzájom hlbšie poznať.

Oceán spoznávania, po ktorom sa žiaci – kapitáni so svojimi loďami plavia, má teda niekoľko významov. Žiaci spoznávajú sami seba, úskalia medziludských vzťahov či vzťahov k prírode, ale spoznávajú aj svoju triedu – spolužiakov, učiteľa, učiteľku. Základom poznávania sú vlastné zážitky pri poznávaní seba, vzťahov pri interakciách v celej skupine, v dvojiciach či v menších skupinách priamo na hodine.

Rôzne typy úloh

Úlohy nabádajúce na rozhovory medzi žiakmi je užitočné využiť na celotriednu alebo skupinovú diskusiu. Predstavujú akúsi individuálnu prípravu vhodnú najmä pre deti, ktoré potrebujú intrapersonálny (osobný) čas na premyslenie odpovedí na otázky, úlohy, na usporiadanie myšlienok v tichu a samote.

Pre učiteľa sú tieto úlohy príležitosťou na vzájomné zdôverovanie – podeliť sa so skupinou o svoje pocity, zážitky, skúsenosti – ktoré sú dôležité pre danú skupinu detí.

Úlohy netreba vždy spracovať písomne. Závisí od učiteľa, ako sa rozhodne a aké inštrukcie pre svojich žiakov pripraví vzhľadom na vzniknutú situáciu, potreby detí a svoje skúsenosti.

Úlohy s viacerými možnosťami výberu a úlohy na výber pre tých, ktorí skončili skôr umožňujú deťom riešiť danú úlohu vybraným spôsobom alebo vo vybranom

rozsahu. Prostredníctvom pracovného zošita sa s nimi učiteľ delí o moc, vystupuje viac v úlohe uľahčovateľa učenia. Zvyšuje sa tak zodpovednosť detí za zvládnutie preberaného učiva a cielene sa podporuje ich tvorivosť. Žiakom možno navrhnúť, aby pracovali na týchto úlohách aj doma.

Otázky na zamyslenie v záverečnej časti pracovného zošita poskytujú priestor na reflexiu, sebareflexiu, hodnotenie, sebahodnotenie aj spätnú väzbu. Zvyčajne sú zamerané na prežívanie, vyjadrovanie pocitov, na zistenie, čo sa deti naučili. Nejde iba o vedomosti, ale aj o príspevok každého jednotlivca ku konaniu skupiny. Prostredníctvom otázok na zamyslenie podporujeme sebaopoznávanie, priebežne hodnotíme zvládnutie rozvíjaných zručností, napríklad celoročne aktívneho počúvania, dodržiavanie dohôd... Podporujeme dosiahnutie najlepšieho osobného výkonu v sebaovládaní, upevňujeme získavané vedomosti a ďalšie rozvíjané zručnosti ako priateľstvo či iniciatívu. Deti obyčajne odpovede na tieto otázky spracujú individuálne.

Podľa odporúčaní pri jednotlivých hodinách sa môžeme v celoskupinovej diskusii venovať spracovaniu zážitkov a vyhodnocovaniu zvládnutia životných zručností v celej skupine. Rôzne, už spomínané pohybové aktivity (hlasovanie, postavme sa na čiaru, krok doprava...) poskytnú rýchly prehľad o situácii v celej skupine. V niektorých prípadoch nájdeme v *Otázkach na zamyslenie* možnosti pozitívneho oceňovania (seba aj iných), ktoré je tiež vhodné preberať v celej skupine. (*Vladko, dnes si ma pozorne počúval.*)

Spätná väzba je nevyhnutným prvkom učebného prostredia. Poskytuje vecnú informáciu o momentálnom zvládnutí učiva, aby si žiak vypracoval správny mentálny program. Okamžitú spätnú väzbu nedáva len učiteľ, ale aj deti navzájom. Podporuje sa ňou reflexia a sebareflexia (sebahodnotenie). Spätná väzba má byť riadená a realizuje sa podľa pravidiel, ktoré sme si s deťmi vopred dohodli, aby bola konkrétna a nezraňujúca. Je to dar, ktorý má oceniť a tým aj podporiť zdravé sebavedomie dieťaťa, ale aj pomôcť nájsť jeho rozvojové možnosti. Najprínosnejšie je, keď deti pracujú na takých úlohách, ktoré obsahujú spätnú väzbu. Ak sú aktivity nastavené tak, aby žiaci sami zistili, ktoré zručnosti a vedomosti sú vhodné, aby sa im lepšie darilo, dostávajú okamžitú spätnú väzbu. Informáciu o tom, ako sa im darí, získavajú skúšaním cez omyl a úspech, ale aj naplánovanými postupmi pri plnení úloh. Rovnako dôležité je využívať spätnú väzbu pri práci v skupinách – ak deti získajú zručnosti aktívneho počúvania a oceňovania, budú si pri spoločnej práci dávať navzájom spätné väzby a podporia sa v ďalšom učení.

Praktické činnosti

Pracovný zošit obsahuje aj súbor úloh, zážitkových aktivít, drobných praktických činností, v ktorých sa preberané učivo priamo na hodine precvičuje a upevňuje v reálnych situáciách. (Samostatne, pri rozhovoroch v dvojici, v práci v skupinách alebo pri celotriednej diskusii.) Niektoré upevňovania prebiehajú počas celého tematického celku, dokonca i počas celého školského roka (napr. aktívne počúvanie).

V každom tematickom celku je aspoň jeden rozsiahlejší dlhodobejší „praktický čin“, cez ktorý sa učivo tematického celku premieta **zmysluplným spôsobom do bežného života** (v triede, skupine, škole, rodine, komunite...):

1. tematický celok: uzatvorenie dohody o správaní,
2. tematický celok: listy o mne sumarizujúce sebahodnotenie,
3. tematický celok: pozdrav ako dar, skupinový projekt na podporu džentlmenských spôsobov,
4. tematický celok: ja správy a postup riešenia konfliktov, použitie nástrojov kooperatívneho spôsobu riešenia konfliktov,
5. tematický celok: hľadanie problémov životného prostredia v bezprostrednom okolí,
6. tematický celok: písomné pozitívne oceňovanie iných (príloha č. 3 *Dobrá správa*), vlajky dobrých činov.

Malými praktickými činmi, ktoré upevňujú naučené a prepájajú vyučovanie so životom mimo hodín etickej výchovy, sú zvyčajne úlohy v *Poznámkach kapitána, kapitánky*.

Metodické poznámky k tematickým celkom

Ak dieťa žije s akceptovaním a priateľstvom, učí sa nachádzať vo svete lásku.

D. L. Nolte

Motto by malo byť akosi „Ariadninou niťou“ stretávania sa učiteľa etickej výchovy so žiakmi a zároveň aj nabádaním na spomínané akceptovanie a priateľstvo. Životných zručností, ktorými sa budeme počas spoločnej „plavby“ s deťmi zaoberať, bude oveľa viac. Úlohou učiteľa nie je iba ich správne vysvetliť, prediskutovať, ale aj, a to predovšetkým, ich modelovať. Staré známe – nielen slová, ale najmä činy – je stále aktuálne a v súvislosti s učiteľom je otázka vzoru pre žiakov ešte dôležitejšia.

Jednotlivé tematické celky budeme charakterizovať v takejto štruktúre:

1. Ciele tematického celku
2. Kľúčové slová tematického celku
3. Prehľad tematického celku
4. Metodické poznámky a odporúčané vyučovacie postupy
5. Námety na hodnotenie, spätnú väzbu, oceňovanie a komentáre k nim

4.1 MÔJ PRÍSTAV

Zoznamovanie s ľuďmi, témou, pracovným zošitom, pravidlami a postupmi na hodine.

Ciele tematického celku

- Zoznámiť sa.
- Predstaviť pracovný zošit a úvodnú tému.
- Vytvoriť pravidlá správania v skupine, zaviesť postupy pre jednotlivé činnosti, inštrukcie, ktorými bude učiteľ riadiť triedu a ktoré budú žiaci rešpektovať.
- Poznávať seba a iných.
- Zaviesť a upevňovať aktívne počúvanie (v každom tematickom celku).
- Precvičovať rozprávanie pred skupinou.
- Precvičovať sebaovládanie.
- Vytvárať atmosféru dôvery, podporovať priateľstvo a spoluprácu.

Kľúčové slová tematického celku

Oceán spoznávania, Krajina SAP, aktívne počúvanie, prejavy správania pri aktívnom počúvaní, dohody, sebaopoznanie, priateľstvo, spolupráca, parafrázovanie, akceptácia.

Prehľad tematického celku

Prvý tematický celok sa venuje zoznamovaniu detí s učiteľom aj s ostatnými spolužiakmi. Predstavuje tému, s ktorou sa žiaci budú stretávať počas celého školského roka. Spoločne vytvoria prostredníctvom „dohodovania“ pravidlá správania počas hodín etickej výchovy. Navzájom si vysvetlia inštrukcie k jednotlivým častiam hodiny, k činnostiam, ktoré súvisia s pracovným zošitom, aj k spoločným aktivitám pre skupiny a celú triedu (napr. postupy pri skupinovej diskusii, rozhovor v dvojiciach, pri skončení práce skôr...).

Pozornosť sa venuje príprave na aktívne počúvanie, jeho zavedenie a nácvik jednotlivých komponentov, prejavov správania pri aktívnom počúvaní. Praktické úlohy sústreďujú pozornosť na vytváranie dobrých vzťahov v skupine a rozvoj komunikačných zručností.

Otázky na zamyslenie (reflexiu a sebareflexiu) sú zamerané hlavne na upevňovanie aktívneho počúvania, vnímanie pocitov a pozitívnych stránok spolužiakov.

Metodické poznámky a odporúčané vyučovacie postupy

Prvý tematický celok *Môj prístav* obsahuje 6 hodín.

PRÍPRAVA NA CESTU

Prvá hodina je v podstate charakteristikou piktoqramov, naladením a privítaním detí na celoročnú plavbu loďou po ostrovoch v *Oceáne spoznávania*. Piataci sa zoznámia aj s *Kartalisom* a *Florentínou* – detskými postavami, ktoré ich budú sprevádzať po celý školský rok.

Za predpokladu, že sa piataci na prvej hodine etickej výchovy stretávajú po prvýkrát nielen s novým predmetom, ale aj s novým učiteľom/učiteľkou a spolužiakmi, je potrebné sa zoznámiť. **Osvedčilo sa sedenie v kruhu**, prípadne variabilné zmeny (sedenie v skupinách, v dvojici v laviciach – pri vyplňaní pracovných listov a pod.) podľa podmienok konkrétnej školy.

Prečo sedenie v kruhu? Predovšetkým, každý na každého dobre vidí. Sediaci v kruhu majú veľmi dobrý očný aj sluchový kontakt a tak sa zvyšujú ich šance byť ústretovými, empatickými a tolerantnými. Keďže učiteľ žiakov nepozná a zapamätávanie mien je dlhodobější proces, vhodné sú menovky. Na prvé stretnutie s neznámymi žiakmi by si mohol učiteľ pripraviť menšie papiere a špendlíky. Potom možno napísať na tabuľu alebo plagát pri vstupe do triedy informáciu o tom, že si majú menovku vypísať.

Postup

- *Dobrý deň, vitajte.*
- *Napíšte si menovku a špendlíkom si ju opatrne pripnite.*
- *Posaďte sa na miesto, ktoré sa vám zdá najprijateľnejšie.*
- *Porozmýšľajte o svojich záľubách.*
- *Cíťte sa príjemne.*

(Tento postup plní funkciu „ťaháka“ – deti si pokyny môžu kedykoľvek prečítať, čím sa zvyšuje príležitosť, že ich aj splnia. Na písané postupy a pokyny si deti rýchlo zvyknú a často sa im zdajú prijateľnejšie ako neustále verbálne opakovanie a napomínanie učiteľom.) Na menovku by samozrejme nemal zabudnúť ani učiteľ a rovnako by mal mať premyslené svoje záľuby. Ak deti nie sú zvyknuté na čítanie postupov, učiteľ by ich mal na celý proces upozorniť. Podobným postupom možno zrealizovať aj nácvik presunov (sedenie v kruhu, sedenie v lavici, v skupinách). Pri zavádzaní postupov pre opakujúce sa činnosti nestačí, aby sme ich len vysvetlili. Je potrebné ich dodržiavať, upevňovať, vyhodnocovať priebežne počas roka.

Aktivita v kruhu (komunita)

Inštrukcia, ktorú žiakom zadáva učiteľ pri vedení aktivity v kruhu, môže znieť: *Povedz svoje meno a čo najradšej robíš vo voľnom čase.* Skôr, ako deti začnú odpovedať,

by mohol prebehnúť krátky riadený rozhovor na tému **Čo musíme robiť, aby sme si mohli každého vypočuť.** (Námety otvorených otázok: *Čo je potrebné, aby si skupina ľudí porozumela? Čo treba, aby spolu zažila príjemnú hodinu plnú nových poznatkov? Ako by sme sa mali k sebe navzájom správať? Viete vysvetliť slovné spojenie „hovorí vždy len jeden“? Pokúste sa charakterizovať slová úcta, nevysmievanie. Je obsah týchto slov vôbec medzi ľuďmi potrebný?*) Dobrou pomôckou na nácvik počúvania je inštrukcia – hovorí len ten, kto drží v ruke mušľu (kocku, guľôčku, kamienok...). Žiaci ocenia, keď predmet korešponduje s témou, ktorou sa práve zaoberajú.

Pracovať so skupinou detí nemožno bez toho, aby platili určité pravidlá. Ich rešpektovanie je zárukou dobrej spolupráce nielen medzi učiteľom a deťmi, ale aj medzi deťmi navzájom. K základným predpokladom vzájomnej akceptácie patrí:

1. **aktívne počúvanie** – počúvanie spojené s očným kontaktom, vnímaním toho, čo kto hovorí (tzv. počúvanie srdcom), a neverbálnym vyjadrovaním pozorného počúvania (celé telo, prípadne ruky sú v pokoji),
2. **eliminovanie posmešného vyjadrovania** – vysmievania, čo možno charakterizovať ako nedostatok úcty k inému človeku.

Ďalšími **životnými zručnosťami**, ktorým už od prvej hodiny etickej výchovy budeme venovať pozornosť, sú **spolupráca** (spoločná práca na rovnakom ciele) a **priateľstvo** (vedieť si vybrať a udržať priateľa).

Energizér slúži na „dočerpanie“ energie. Z vlastných skúseností odporúčame, aby sa na ňom zúčastňoval aj učiteľ. Inštrukcia k prvému energizéru *Mexická vlna* by potom mohla znieť: *Pohodlne sa postavíme do kruhu. Na môj pokyn sa žiaci po mojej pravej strane tleskaním postupne po jednom pripájajú k tleskaniu predchádzajúceho žiaka – burácanie sa stupňuje a ako sa kruh uzatvára, pripravíme sa na výskok a tlesknutie vzpaženými rukami.*

Mexická vlna sa môže niekoľkokrát zopakovať oboma smermi a začínať môže vždy niekto iný. Pri výskoku a tlesknutí sa môžete so žiakmi dohodnúť na vhodnom pokriku, napr. *hej, hop, jej...*

Úloha č. 2 je zameraná na sebaovládanie. Počas roka sa bude niekoľkokrát opakovať a tak bude možné sledovať osobné pokroky v sebaovládaní. Každý žiak začína s iným výkonom, pričom oceňujeme zlepšovanie. Je možné (nie však nevyhnutné) vytvárať aj triedny rebríček najvýraznejších zlepšení.

Text **úlohy č. 3** je určený okrem zisťovania názvov *Krajiny SAP* aj na motiváciu a zopakovanie názvov jej jednotlivých častí. (Názvy si možno prakticky overiť na mape, ktorá je na vonkajšej strane obálky pracovného zošita.)

Na prvej hodine deti oboznámime s inštrukciou k pravidelnej rubrike **Úlohy na výber pre tých, ktorí skončili skôr.** Kým si ju osvoja, môže byť vyvesená v triede na plagáte. V tejto časti zdôrazníme možnosť výberu úloh a právo nevybrať si ani jednu úlohu, pričom sa žiaci učia sebaovládaniam a relaxovaniu.

Osemsmerovka je zložená z názvov na mape *Krajiny SAP* a z cieľov učenia.

Po premyslení odpovedí na **Otázky na zamyslenie** môžeme vyzvať deti, aby na jednu z otázok odpovedali jednou vetou pred celou skupinou.

Téma prehlbuje sebazpoznanie, pozitívne sebahodnotenie, hodnotenie iných a stanovovanie cieľov. Začína sa **Naladením** a dopĺňaním – prácou s textom podľa inštrukcií. Po prečítaní zadania **1. úlohy** môžeme v celej skupine overiť jej pochopenie. Vyzveme jednotlivcov, aby postupne parafrázovali jednotlivé kroky inštrukcie. (Parafrazovanie je v podstate zopakovanie povedaného vlastnými slovami.)

Dôležitou časťou hodiny je aj diskusia v dvojici, ktorá je akousi predprípravou na spoluprácu a diskusiu vo veľkej skupine.

Rovnaký princíp sa uplatňuje aj pri **nácviku aktívneho (pozorného) počúvania**. Ako dosiahnuť, aby sa dvaja žiaci rozprávali na danú tému aj vtedy, keď ich nikto nekontroluje? Všetko súvisí s motiváciou. Niekedy stačí, keď žiaci vedia, že svoje názory alebo názory svojho spolužiaka budú môcť prezentovať, diskutovať o nich s učiteľom, s ostatnými. Diskusia je špecifická problémová metóda založená na dialógu. Dialógom sa žiaci učia argumentovať, konštruktívne myslieť, obhajovať vlastný názor. Ak diskusia v dvojici vyústi do skupinovej, je nutné, aby ju vždy usmerňoval a podporoval učiteľ. Žiaci hovoria v poradí, ktoré učiteľ určuje, pričom zhrňa a sumarizuje závery, ku ktorým diskutujúci dospeli. Pri diskusii rovnako ako pri iných činnostiach v etickej výchove platí zásada dobrovoľnosti. Je kontraproduktívne niekoho do niečoho nútiť.

Pri **úlohe č. 2** zdôrazníme možnosť výberu a využijeme ju na tréning aktívneho počúvania v dvojici. Rovnako ako pri **úlohe č. 3**, keď trénujeme aktívne počúvanie v diskusii celej skupiny. Energizér je zopakovaním *Mexickej vlny* s inovovaným názvom.

Týka sa určovania pravidiel vzájomného správania jednotlivých žiakov. Podnecuje zamyslenie nad významom dohôd, pravidiel v živote. Poskytuje skúsenosť s participatívnym spôsobom vytvárania pravidiel v skupine (zúčastňuje sa na ňom každý žiak v triede).

Cieľom aktivít na tejto hodine je nasmerovať žiakov na preberanie zodpovednosti za svoje správanie a vytvoriť prostredie, v ktorom sa cítia príjemne a bezpečne. Deti samy pomenúvajú, aké správanie im prekáža a aké by si na hodinách želali. Učia sa rešpektovať dohody, na ktorých tvorbe sa podieľali.

Pravidlá by nemali byť stanovené formálne, nestačí sa na nich na tejto hodine len dohodnúť. Ich dodržiavanie je potrebné podporovať a upevňovať počas celého školského roka. Jednou z možností precvičovania sú **Otázky na zamyslenie** v pracovnom zošite. Učiteľ sa môže v prípade neadekvátneho správania žiakov odvolávať na podpísanú dohodu v **úlohe 3**.

K spoločným dohodám možno počas hodiny dospieť prostredníctvom riadeného rozhovoru o úlohe pravidiel v živote. Základom takéhoto rozhovoru je facilitácia, diskusné otázky, zamerané na obsah, a otázky na reflexiu, zamerané na pocity a postoje.

Rituálne potvrdenie dohôd podpisom a podaním ruky zvyšuje ich účinnosť. Dohody môžeme vyvesiť v triede na plagáte, kde ich podpíšu všetci žiaci i učiteľ.

4.

hodina

POZORNÉ POČÚVANIE

Zameraná je na výučbu a precvičovanie aktívneho počúvania. Cieľom úloh na tejto hodine je uvedomiť si, naučiť sa, ako to vyzerá, keď niekto aktívne počúva. Hneď v úvode sa objavujú vrstovníci piatakov – detskí sprievodcovia pracovným zošitom Kartalis a Florentína. Z dialógu je zrejmé, že sa navzájom nepočúvajú. Úlohy upozorňujú na súvislosť medzi počúvaním a udržiavaním pozornosti. Jednoznačne to dokazuje **obrázok čínskeho znaku**, v ktorom sa nachádzajú znaky pre ucho, srdce, oko, sústredenú pozornosť a zámeno ty. Znaky symbolizujú jednotlivé prejavy v správaní pri aktívnom počúvaní. (*Ucho* – uvedomujem si, že počúvam; *oko* – pozerám sa na toho, kto hovorí; *srdce* – počúvam empaticky, srdcom, nerozmyšľam o svojich problémoch; *sústredená pozornosť* – telo alebo aspoň ruky sú v pokoji; *ty* – aktívne počúvanie uplatňujeme vždy vo vzťahu k inému človeku.)

Nie vždy je nevyhnutné používať aktívne počúvanie. Niekedy počúvame bežným spôsobom. Dôležitý je cieľ počúvania.

Úloha č. 4 je zameraná na hľadanie jednotlivých prejavov správania pri aktívnom počúvaní. Diskusia o pocitoch postáv na obrázkoch podporuje empatiu.

Energizér je určený na precvičovanie pozornosti. Pri facilitácii tejto činnosti by možno bolo dobré usmerniť žiakov inštrukciou – napr. začne ten, kto je z dvojice starší (mladší), kto má väčšiu (menšiu) ruku, dlhšie (kratšie) vlasy a podobne. Pri akejkoľvek inštrukcii či zadaní je dobré, keď slová učiteľa žiak (dobrovoľník) parafrázuje (zopakuje vlastnými slovami).

Metódu brainstormingu („búrky nápadov“) môžeme využiť pri riešení **úlohy č. 5** v celej skupine. Charakteristika metódy **brainstorming**: Ide o jednu zo základných interaktívnych metód. Jej cieľom je riešiť problémy tvorením čo najväčšieho množstva nápadov jednotlivými účastníkmi. Túto aktivitu vedie moderátor (facilitátor, učiteľ), ktorý oboznámi zúčastnených s pravidlami, dokumentuje nápady, zapája sa do aktivity vlastnými riešeniami, hľadá väzby, kladie otázky.

Základné pravidlá brainstormingu

- Nápady účastníkov nikto nehodnotí a nekritizuje.
- Dôležité je množstvo nápadov (z kvantity môže vzniknúť kvalita).
- Vítané sú aj na prvý pohľad nemožné riešenia (fantázia, invencia, tvorivosť).
- Všetci účastníci sú si rovní a všetky nápady sú rovnako dôležité.

Priebeh brainstormingu

- Moderátor vysvetlí pravidlá tejto aktivity a formuluje problém, ktorý treba vyriešiť.
- Na tabuľu alebo na veľký papier zaznamenáva všetky riešenia, výroky bez akéhokoľvek posudzovania. Všetky výroky, nápady sú správne.
- Moderátor spoločne s účastníkmi vyhodnocuje a vyberá návrhy a riešenia.

Záverečná reflexia hodiny je zameraná na vnímanie pocitov pri aktívnom počúvaní, čo môžeme využiť pri zdôvodňovaní, prečo je aktívne počúvanie v živote dôležité. Oceňovaním tých, ktorí prvky aktívneho počúvania používali priamo na hodine, si deti znovu opakujú jednotlivé prejavy správania pri aktívnom počúvaní. Je vhodné niektoré z otázok vyhodnotiť v celej skupine a súčasne s oceňovaním jednotlivcov zhrnúť dôležité prejavy správania pri aktívnom počúvaní.

Praktický nácvik aktívneho počúvania by mal pokračovať aj mimo hodín etickej výchovy. (Podľa úlohy v **Poznámkach kapitána, kapitánky**.)

5.
hodina

POČÚVANIE S POROZUMENÍM

Pri opakovaní faktov o aktívnom, pozornom počúvaní informujeme žiakov o tom, že informačný šum vzniká aj z nedostatku (neuplatňovania) aktívneho počúvania. Dôkazom je energizér *Tajná správa*.

Na hodine sa sústredíme na nácvik zručnosti parafrázovať, ktorá môže vzniku šumov v komunikácii predchádzať.

Aktívne, pozorné počúvanie možno nazvať aj absolútnym počúvaním. Znamená to sústredene počúvať niekoho iného, počúvať ho celého, jeho tón hlasu, držanie tela, pohyby, gestá a výraz tváre – usilovať sa pochopiť, aké je to byť takým človekom, ktorý práve hovorí, aký je to pocit. (Absetz, B., 1996, s.78)

Podobne ako v predchádzajúcom prípade – pri dohode o pravidlách aj pri aktívnom počúvaní - platí zásada neustáleho pripomínania, opakovania, upozorňovania pri používaní aj pri nepoužívaní tohto základného komunikačného prvku. **Upevňovaniu aktívneho počúvania sa treba venovať po celý školský rok.** (Naše skúsenosti hovoria, že po prázdninách je to potrebné znova. Keď si však uvedomíme, koľko dospelých ľudí túto životnú zručnosť vôbec neovláda, mohli by sme byť pri napredovaní detí aspoň mierne optimistickí.)

Záver hodiny je venovaný sebareflexii pri aktívnom počúvaní. Sústreďuje pozornosť na prejavy správania pri aktívnom počúvaní. Počas týždňa by malo prebiehať precvičovanie parafrázovania doma i medzi spolužiakmi.

Zameraná je na sebazpoznanie a akceptáciu, prijímanie odlišností. Poukazuje na súvislosti farieb a pováh ľudí. Začína sa pozitívnym naladením. Využijeme, že deti si nakreslili obrázok v úlohe **Kým začneme** a premysleli si, čo príjemné zažili. Dobrovoľníci sa so svojimi názormi môžu podeliť s celou skupinou.

Pokračujeme motivačným textom v **Naladení**: *Na trhu neďaleko prístavu očarili námorníkov rôzne druhy neznámeho ovocia. Niektorí odvážlivci neodolali a ovocie ochutnali. Po chvíli však začali meniť farbu...* Text musia deti najprv rozšifrovať – dáva do súvislostí farby ovocia a farby, ktoré by mohli vyjadrovať ľudské vlastnosti. Podľa toho, ako sa deti v daných farbách nájdu, vytvoria si vlastnú vlajku. Mali by rozmýšľať o svojich vlastnostiach, hľadať podobné i odlišné vlastnosti u svojich spolužiakov.

Na hlbšie pochopenie vlastností možno využiť dramatizáciu jednotlivých „farebných“ charakteristík. (Dramatizácie predvádzajú žiaci v skupinách alebo ako jednotlivci, ostatní hádajú, ktorú farebnú charakteristiku stvárnajú.)

Energizér môžeme doplniť zadaním: *Keď všetci dokreslíte, pokúste sa vlnením tela znázorniť pohyb vlajky vo vetre. Niektorí žiaci môžu byť vetrom, ktorý mení silu.*

V **úlohe č. 3** možno diskutovať o tom, aké spoločné a rozdielne vlastnosti dvojice našli. V diskusiách tejto hodiny podporujeme akceptáciu odlišností. Iné neznamená zlé. Diskusné otázky učiteľa – moderátora sú zamerané na obsah, záverečné „reflexívne“ otázky sa zameriavajú na osobnú skúsenosť a pocity detí. Kladenie otázok po každej aktivite zabezpečuje skupinové učenie.

Pravidlá vedenia **celoskupinovej aktivity** podľa J. Gibbs (1994, s. 44):

1. Vyučujte a modelujte normy.
2. Zadávajte pokyny špecificky a presne (tak, aby nikto nemusel mať žiadne otázky).
3. Skupinu podnecujte (ak nikto nechce začať dobrovoľne ako prvý, začnite vy).
4. Udržujte rozhovor.
5. Povzbud'te objasňovanie (témy a spoločných výstupov).
6. Klad'te diskusné otázky a otázky na reflexiu a sebareflexiu.
7. Nešetríte uznaním a oceňovaním.

Námety na hodnotenie, spätnú väzbu, oceňovanie a komentáre k nim

V sebareflexii sa venujeme aktívnemu počúvaniu a sebazpoznaniu.

V reflexii venujeme pozornosť zhrnutiu – čo sme sa v tematickom celku naučili, čo sme spolu zažili. Deti si najprv individuálne premyslia odpovede, potom odpovedajú jednotlivito nahlas formou „pukancov“ (pri odpovedi sa netreba hlásiť, hovoria jeden po druhom tak, že si neskáču do reči). Aby sa hlbšie upevnilo naučené, možno odpovede zapísať na plagát alebo aspoň na tabuľu.

4.2

OSTROV ZRKADLIACICH JAZIER

Zodpovedá tematickému okruhu *Poznanie a pozitívne hodnotenie seba*.

Ciele tematického celku

- Zamerať pozornosť na premýšľanie o hodnote človeka, o úcte k ľudskej osobe.
- Poznať svoje silné stránky.
- Poznať svoje slabé stránky.
- Podporiť schopnosť sebaocenenia.
- Vnímať pozitívne vlastnosti u iných spolužiakov.
- Identifikovať prejavy správania pri niektorých životných zručnostiach (odvaha, vytrvalosť, zodpovednosť, trpezlivosť).
- Hľadať možnosti sebazdokonaľovania.
- Zdokonaľiť sa v aktívnom počúvaní.
- Rešpektovať odlišnosti medzi ľuďmi.

Kľúčové slová tematického celku

Odvaha, vytrvalosť, zodpovednosť, trpezlivosť, sebaopoznanie, sebaocenenie, osem spôsobov učenia sa, sebazdokonaľovanie, iniciatíva, dobré vlastnosti – silné stránky, vlastnosti, v ktorých sa chcem zlepšiť – slabé stránky.

(Učiteľ môže žiakom pripomenúť zápisy do plachiet na hodine *Moja loď* – v čom sú dobrí, v čom sa chcú zlepšiť.)

Prehľad tematického celku

Tematický celok je zameraný na sebaopoznávanie a rozvíjanie schopnosti sebaocenenia. Pomocou nastavených zrkadiel v *Jazere úspechov* a *Jazere výzev* deti zisťujú svoje silné a slabé stránky. Učia sa sebaocenať a cielene sa zdokonaľovať. Pozornosť sa venuje takým prejavom životných zručností v správaní, ktoré potrebujú pre šťastný a zaujímavý život.

V tomto tematickom celku sa zaoberáme aj ôsmimi štýlmi učenia, resp. učenia sa podľa teórie viacnásobnej inteligencie Howarda Gardnera. Žiaci identifikujú vlastné štýly učenia sa. Zameriavame sa na vnímanie a rešpektovanie odlišností, originality a jedinečnosti každého človeka. V aktivitách na hodinách naďalej precvičujeme aktívne počúvanie.

Metodické poznámky a odporúčané vyučovacie postupy

Často sa zamýšľame nad tým, odkiaľ sa berie neúcta človeka k človeku. Prečo toľká hrubosť, neznášanlivosť, násilie? Zlé vzťahy k iným v podstate charakterizujú vzťah k sebe samému. Môžeme pozitívne hodnotiť iného človeka, keď sami seba nemáme radi? Obraz dieťaťa o sebe (súhrn informácií, ktoré o sebe má) sa tvorí v spoločnosti, v ktorej žije. Tvoria ho rodičia, starí rodičia, súrodenci, kamaráti, spolužiaci, učitelia... Často je to veľmi komplikované, najmä keď vznikne rozpor medzi tým, ako dieťa hodnotí spoločenstvo, a ideálnym „ja“, tým, aké by ho doma, v skupine či škole chceli mať.

Čo je zdravé sebaocenenie? Môže sa mu človek naučiť sám? Bez ostatných ľudí, ktorí dieťaťu povedia, v čom je dobré, čo je na ňom pozitívne, to nie je možné. **Sebaocenenie, pozitívne sebahodnotenie je dôležitým predpokladom prosociálnosti i zdravého rozvoja charakteru.**

Ako má učiteľ prostredníctvom hodín etickej výchovy budovať pozitívne sebaocenenie? Podľa prof. R. Roche-Olivara je to bezpodmienečné prijatie dieťaťa takého, aké je, a vyjadrenie pozitívneho vzťahu k nemu, pripisovanie pozitívnych vlastností a ich vhodná podpora. Pri nevhodnom správaní dieťaťa je to poukazovanie na negatívne dôsledky bez toho, aby boli vyvozené negatívne závery o jeho charaktere.

Druhý tematický celok **Ostrov zrkadliacich jazier** pozostáva zo štyroch hodín.

7.
hodina

MOJE NAJLEPŠIE VLASTNOSTI

Začína sa vylúštením citátu: *Lod' v prístave je síce v bezpečí, ale na to nebola postavená.* Ďalej sumarizujeme základné „učivo“ z predchádzajúcich strán pracovného zošita. Overujeme mieru zvládnutia zručností a osvojené vedomosti, ktoré sú nevyhnutne potrebné pre úspešnú plavbu v *Oceáne spoznávania*, t. j. v našom živote.

Pri prechode z jedného tematického celku na druhý (obrazne z jedného ostrova na druhý) by sa v triede mohol zaužívať rituál – **zdvíhame kotvy**. Rituál zdvíhania kotiev uzatvára preberanú učebnú tému, aktivizuje skupinu, podporuje zvedavosť a túžbu po nových objavoch i radosť z poznávania. Deti by mohli dostať pokyn, aby vymysleli a dohodli sa na nejakom spôsobe oslavy (pokrik, nápev), ktorý by mohli námorníci použiť pri spúšťaní lode na more. Jednou z možností, ktoré môže učiteľ navrhnúť, je vyjadrenie zvukom a pohybom: 3-krát zadupať, 3-krát zatlieskať, výskok s výkrikom *váááááú* a pod.

Po premyslení odpovedí na otázky v **úlohe č. 1** v pracovnom zošite môže nasledovať rozhovor v komunite. Pri sedení v kruhu učiteľ prostredníctvom riadeného rozhovoru zrealizuje diskusiu na tému životných zručností. Životné zručnosti sú v podstate kľúčové kompetencie, ktoré každému človeku, pokiaľ ich má rozvinuté, uľahčujú a zjednodušujú život. V súlade s textom sa žiaci spoločne s učiteľom zamýšľajú nad *odvahou, priateľstvom, vytrvalosťou a zodpovednosťou*. Hľadajú ich prejavy u ľudí zo

svojho najbližšieho okolia, u príslušníkov svojej rodiny, u svojich spolužiakov, u seba, snažia sa ich charakterizovať, definovať...

Charakteristika niektorých životných zručností podľa Suzan Kovalikovej (1996): *Odva*ha – konať v súlade so svojím presvedčením. *Priateľstvo* – vedieť si vybrať a udržať priateľa. *Vytrvalosť* – pokračovať v začatom diele aj napriek ťažkostiam. *Zodpovednosť* – zodpovedať sa za svoje činy. V tretej hodine tohto tematického celku sú ešte ďalšie: *Spolupráca* – spoločná práca na rovnakom ciele. *Iniciatíva* – schopnosť vykonať niečo, keď vidím, že je to potrebné. *Starostlivosť* – všímať si, čo iní ľudia potrebujú, pomáhať im a starať sa o nich.

Po dopĺňaní nedokončených viet a vpisovaní vlastností v **2. úlohe** si možno vyrobiť veľkú triednu kotvu najlepších vlastností. (Dobré vlastnosti nás „ukotvujú“ v živote.) Mohla by byť nakreslená na veľkom plagáte a každý žiak by do nej mohol vpísať svoju, podľa seba najlepšiu vlastnosť.

V **spoločnej reflexii** (diskusii) k úlohe č. 2 môžu deti zverejniť jednu z doplnených viet. Vhodné je postupne sa vyjadrovať k jednotlivým zručnostiam (napríklad najprv hovoria tí, ktorí prejavili v nejakej situácii odvalu). Dobrovoľník môže zapisovať všetky prejavy odvahy, ktoré môžu byť vystavené v triede. Učiteľ i žiaci tak získavajú pomôcku – „ťahák“ na pozitívne podporovanie. Keď vidia, že niekto prejaví zapísanú životnú zručnosť (dobrú vlastnosť) ocenia ho. (*Hanka, keď si mi vrátila CD po víkende tak, ako si sľúbila, bola si zodpovedná.*)

Nezabudnite na pomôcku, ktorú budete v závere hodiny potrebovať – špagát na viazanie kráľovského uzla (1,3 m pre každého žiaka). Znovu je tu možnosť trénovať trepezlivosť.

Sebareflexia je zameraná na prehĺbenie sebapoznania a na sebahodnotenie dodržiavania dohodnutých pravidiel skupiny. V celej skupine môžeme vyhodnotiť dodržiavanie dohôd pomocou pohybovej aktivity. Každé „dohode“ určíme miesto v triede. Na určené miesto sa postaví ten, kto má v danej dohode označený najvyšší počet priečok. (Pri rovnakom počte sa deti postaví podľa vlastného rozhodnutia, ktorú dohodu sa im darí najlepšie alebo najčastejšie dodržiavať.) Početnosť skupín (skupiny) na jednotlivých stanovištiach vypovedá o situácii pri dodržiavaní jednotlivých dohôd v triede.

Ďalší spôsob vyhodnotenia – vyberieme jednu dohodu, ktorú sa všetkým darí dodržiavať a jednu, na ktorej je potrebné ešte v triede pracovať.

8.

hodina

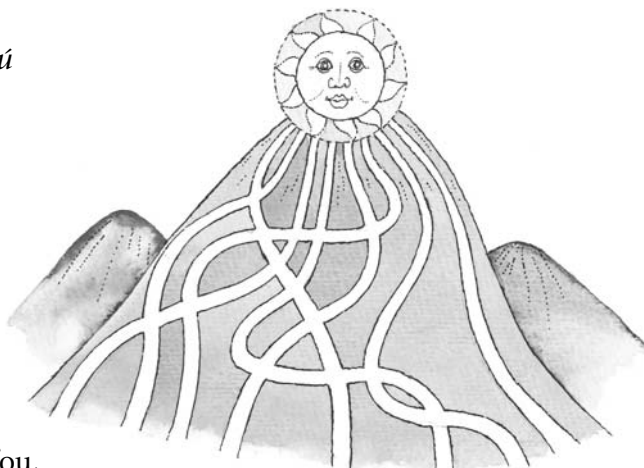
KAŽDÝ MÁME SVOJ SPÔSOB

Rozsahom je prispôsobená práci na jednej alebo dvoch hodinách – podľa výberu učiteľa.

Aktivita súvisiaca s príbehom ôsmich turistov, z ktorých každý vystupuje na *Horu ôsmich smerov* po svojom – svojím spôsobom, je v podstate učením o ôsmich typoch inteligencie od H. Gardnera (*Dimenze myslenia*. Praha 1999). Ide o inteligenciu *jazykovú* (Jana Jazyková), *matematicko-logickú* (Lena Logická), *akustickú* (Zuza Zvučná), *telesne-*

pohybovú (Paťo Pohybový), *priestorovú* (Peter Priestorový), *interpersonálnu* (Soňa Spoločenská), *intrapersonálnu* (Samo Samotársky) a *prírodnú* (Pavol Prírodný). Charakteristika ôsmich turistov, ktorí vystupujú na *Horu ôsmich smerov*, poukazuje na určitý rozvinutý typ inteligencie, je opisom ôsmich typov inteligencie. (Čo turista – to iný štýl učenia.)

Deti treba upozorniť, že v skutočnom živote je skôr zvláštnosťou, aby bol u jedného človeka tak výrazne zastúpený iba jeden typ inteligencie. (Je to tak v prípade výnimočných maliarov, hudobníkov, vedcov, spisovateľov...) Každý z nás je „obdarený“ všetkými druhmi inteligencie – niektoré sú zastúpené výraznejšie, iné si treba precvičovať.

V prípade záujmu učiteľa sa možno inteligencii venovať celú hodinu. Žiaci by mohli prostredníctvom rolových hier, inscenačných postupov a dramatizácií v skupinách demonštrovať jednotlivé štýly učenia. Ak sa učiteľ bude venovať druhom inteligencie – štýlom učenia – podrobnejšie, dôležitou sa stane otázka prezentácie.

Úlohy typu príbeh, báseň, dramatizácia, pieseň, zoznamy pozorovaní... by mali byť predvedené pred ostatnými žiakmi v triede. (Tieto úlohy sú aplikačné a na ich realizáciu väčšinou nie je v pracovnom zošite miesto, žiaci ich robia na papier alebo do poznámkového zošita.) Pri dodržaní aktívneho počúvania môžu ostatní v triede svojimi pripomienkami a nápadmi „pomôcť“ prezentujúcim žiakom pri zdokonalení ich práce. Vystúpenie prebieha v poslednej časti hodiny a účinkujú v ňom zástupcovia všetkých spolupracujúcich skupín. Ide o akési verejné obhájenie svojej práce.

Dôležitou časťou tejto hodiny je záverečné zamyslenie: *Čo som sa o sebe dozvedel/-a, čo som si uvedomil/-a, ako sa najlepšie učím?* Prebieha tiež pozorovanie iných ľudí a odhadovanie ich spôsobov učenia sa. Následujúcu diskusiu možno zamerať na pochopenie a akceptovanie odlišností v zmysle ústrednej myšlienky z **Poznámok kapitána, kapitánky**: *Byť iný, neznamená byť horší ani lepší.*

V sebareflexii prebieha sebahodnotenie aktívneho počúvania a hľadanie najlepšieho osobného výkonu v aktívnom počúvaní.

9.
hodina

ČO MÔŽEM ROBIŤ LEPŠIE

Venovaná je sebaopoznávaniu a prijatiu svojich slabých stránok. Podporujeme vnímanie slabých stránok ako rozvojových možností, ako oblastí, v ktorých sa môžeme zdokonaľovať.

O úvodnom citáte hodiny: *Je normálne, keď niečo pokazíš, ale vždy by si mal vytvoriť príležitosť, ako to napraviť* môžeme diskutovať v celej skupine a položiť niektoré

z otázok: *Kto nerobí chyby? Kedy najčastejšie robíme chyby? Ako môžeme chyby napraviť? S kým môžeme o svojich neúspechoch hovoriť?*

V **naladení** na tému hodiny môžeme použiť vizualizáciu a predstaviť si cestu k *Jazeru výzev*, ktoré pomáha objavovať v človeku jeho rozvojové možnosti, vlastnosti, v ktorých sa môže každý zdokonaľovať, aby bol jeho život šťastnejší a úspešnejší. Deti si môžu predstaviť ako jazero vyzerá, ako pri ňom oddychujú, čo sa im v ňom zrkadlí... Potom sa dobrovoľníci podelia o svoje pocity a predstavy z cvičenia. Súčasne dbáme, aby sa dodržala dobrovoľnosť, aby žiaci neposudzovali a neodsudzovali inakosť, aby rešpektovali odlišnosť.

Niektoré vlastnosti, ktoré nám pomáhajú žiť, orientovať sa v *Oceáne spoznávania*, obsahuje orientačná ružica. V **úlohách č. 2 a 3** poznávame tieto vlastnosti a ich prejavy v správaní.

Skončil/-a som skôr – vylúštenie citátov, doplnenie viet:

Kolumbus hľadal Indiu a objavil Ameriku.

Chyby sú bránou k novým objavom.

Mýliť sa je ľudské.

Každý sa niekedy cíti neisto.

Prejavovať hnev je prirodzené.

Keď sa učíme z chýb, ktoré robíme, je všetko v poriadku. Netreba sa na seba hnevať a treba kráčať ďalej po ceste sebazpoznania a sebazdokonaľovania.

V sebareflexii na konci hodiny sa zameriame na uvedomenie si vlastnej silnej stránky a sebahodnotenie aktívneho počúvania. V dvojiciach si deti môžu povedať jednu z odpovedí, ktoré sa týkajú **Otázok na zamyslenie**. Žiaci tiež môžu sedieť v kruhu a dobrovoľníci hovoriť jedným slovom svoju silnú stránku. Ešte na hodine si deti vyberú jednu vlastnosť, v ktorej sa budú zdokonaľovať počas týždňa a robiť si o tom záznamy do **Poznámok kapitána, kapitánky**.

10.
hodina

STRANA O MNE Z LODNÉHO DENNÍKA

Zameraná je na sebahodnotenie a pozitívne vnímanie svojich dobrých vlastností. Nachádzajú sa tu aj cvičenia na pozornosť a intuíciu. Netreba však zabúdať ani na pozitívne hodnotenie iných.

Deti sa na tému hodiny pripravujú odpoveďami na otázky v časti **Kým začneme**. Rýchlo môžeme zistiť nastavenie celej skupiny pomocou signalizácie odpovedí rímskym palcom. V krátkej diskusii hovoríme o častom negatívnom postoji pri rozmyšľaní o sebe. Môžeme si pomôcť otázkami: *Spomeň si na svoju dobrú a zlú vlastnosť. Ktorú z nich si našiel rýchlejšie?* (Negatívny postoj pri zmyšľaní o sebe je spôsobený vplyvom výchovy, tradíciami, predsudkami v zmysle frazeologizmu „samochvála smrdí“.)

V tejto časti môžeme aj vyhodnotiť úlohy z **Poznámok kapitána, kapitánky** na predchádzajúcej hodine. Použijeme otázky: *Darilo sa ti každý deň urobiť jeden krok*

k zlepšeniu? Kto/čo ti v tom pomáhal/-lo? Vedeli o tvojom predsavzatí „plán na zlepšenie“ rodičia? Čo ti bránilo v zlepšovaní sa?

V **úlohe č. 1** môžeme znovu využiť vizualizáciu. Deti sa pokúsia predstaviť si tajuplné *Jazero úspechov* (cestu k nemu od lode v prístave, jeho vzhľad, čo nám ukazuje...). Keď vizualizáciu nie sú schopné robiť všetky deti, nenútime ich do cvičenia, každý má možnosť priamo sa nezúčastniť.

V **úlohách č. 2, 3, 4** sa intenzívne sústreďíme na hľadanie pozitívnych vlastností v každom z nás. (Aj sám učiteľ by mohol urobiť niektoré úlohy, aspoň v myšli.)

Inštrukcia na vytvorenie výstavy: Na 3-4 plagáty napíšeme niektoré pozitívne otázky z lodného denníka a vystavíme ich na stenu. Deti na ne doplnia odpovede, ktoré si odpíšu zo svojich pracovných zošitov (aspoň 2). Môžeme vystaviť aj pracovné zošity – strana o mne. Žiaci si prezrú vystavené „exponáty“ a majú zistiť meno spolužiaka, ktorý má takú silnú stránku (dobrú vlastnosť), ktorú si oni potrebujú zlepšiť, prípadne citát, ktorý sa im páčil a pod.

Na uviazanie besiedkového uzla žiaci potrebujú špagát (1,3 m) pre každého žiaka.

Uvádzame ešte výber niekoľkých citátov (hesiel), ktoré môžu byť vhodnou motiváciou alebo námetom na zamyslenie.

Ľudská osobnosť je to najvyššie, čo existuje v celej prírode.

Tomáš Akvinský

Aké ťažké sú najjednoduchšie veci!

Aké ťažké je pre človeka byť ľudským!

Chalib

Nijaký stav, nijaké podmienky nie sú pre človeka dehonestujúce, ak ho neponižujú a nerobia si z neho posmech sami ľudia.

Slávou človeka je láska jeho blížnych.

Príslovia z Toga

Človek sa môže stať takým, o akom sníva.

Si to len ty sám, kto obmedzuješ svoju slobodu.

Námety na hodnotenie, spätnú väzbu, oceňovanie a komentáre k nim

Reflexii celého tematického celku sa venujeme prostredníctvom otázok na zamyslenie v dvoch smeroch:

1. Aké nové vedomosti a zručnosti (o sebe, o iných) sme sa naučili?
2. Ako sme sa pri tom cítili, čo sme zažívali? Znovu je vhodné zaznamenať na papier kľúčové slová a sprístupniť ich v triede, aby sme upevnili naučené a podporovali prejavovanie nových poznatkov v bežnom živote.

Pre úlohu v **Poznámkach kapitána, kapitánky** je vhodné vybrať vlastnosť/-i, na ktoré sa dieťa má sústreďovať.

4.3

SÚOSTROVIE POROZUMENIA

Zodpovedá tematickému okruhu *Verbálna a neverbálna komunikácia* (pozdrav, otázka, poďakovanie, ospravedlnenie).

Ciele tematického celku

- Poznať rôzne formy verbálnej a neverbálnej komunikácie.
- Naučiť sa používať ich v živote.
- Pochopiť podstatu základných prvkov medziľudských vzťahov (pozdrav, otázka, poďakovanie, ospravedlnenie).
- Precvičovať zdvorilé správanie.
- Rozvíjať prosociálnosť a schopnosti darovania.
- Prispieť k praktickému používaniu zdvorilej komunikácie v celej škole.
- Naučiť sa identifikovať prvky zdvorilého a otvoreného správania.
- Rozvinúť komunikačné zručnosti so sústredením sa na aktívne (pozorné) počúvanie.
- Akceptovať odlišnosti.

Kľúčové slová tematického celku

Dorozumievanie, verbálna a neverbálna komunikácia, džentlmenské spôsoby, sebaovládanie, zdvorilosť, pozdrav, otázka, ospravedlnenie, poďakovanie, priateľstvo, darovanie.

Prehľad tematického celku

Voda a potraviny sú nevyhnutné pre život rovnako ako porozumenie s ľuďmi, s ktorými žijeme. Na *Súostroví porozumenia* zdvorilá komunikácia otvára brány „kniežat“ a pomáha získať to, čo je nevyhnutné pre život. Tematický celok obsahuje oboznámenie s rôznymi formami verbálnej a neverbálnej komunikácie. Je zameraný na pochopenie významu a podstaty základných komunikačných nástrojov (pozdrav, otázka, poďakovanie, ospravedlnenie, aktívne počúvanie...) a ich precvičovanie. Súostrovie porozumenia poskytuje príležitosti podporovať „džentlmenské“ spôsoby správania.

V tematickom celku prebieha sebahodnotenie ovládania džentlmenských spôsobov a cielené upevňovanie, sebahodnotenie a hodnotenie aktívneho počúvania.

Metodické poznámky a odporúčané vyučovacie postupy

Tretí tematický celok **Súostrovie porozumenia** sa skladá z ôsmich hodín. Kontakty s inými ľuďmi sú nemysliteľné bez vzájomnej komunikácie. Rovnako ako slová je dôležitá aj reč tela. Ako sa pri rozhovore tvárimo, ako stojíme, naša gestikulácia a mimika vypovedajú o nás a našom postoji k problémom, veciam a ľuďom veľa zaujímavého. V podstate „hovoríme“ o sebe skôr, ako niečo povieme. Súhrn verbálnej a neverbálnej komunikácie tvorí náš spôsob rozhovorov, výmenu skúseností či spolupráce s inými ľuďmi. Je to dôležitá súčasť nášho sebvýjadrenia, našej osobnosti a neoddeliteľne sa s tým spája aj naša schopnosť nadväzovať vzťahy. V súlade s obsahom a témami jednotlivých hodín by sme k výroku E. Thiela *Reč ľudského tela prezrádza viac ako tisíc slov* pripomenuli – rovnako dôležité sú aj slová.

11.
hodina

DŽENTLMENSKÉ SPÔSOBY

Objasňuje význam používania džentlmských spôsobov, zameriava sa na sebahodnotenie ich používania. Úvodné **Kým začneme** predstavuje prácu pred hodinou. Obsahuje zašifrovanú myšlienku *Dobré mravy otvárajú brány kniežat*. Potom môže nasledovať **Energizér**, napr. spoločná pieseň alebo spoločne vymyslený pokrik (váááááú). Keďže prechádzame na nový tematický celok, odporúčame zaradiť rituál „zdvíhame kotvy“ ako v predchádzajúcom tematickom celku. Podľa textu v **úlohe č. 1** by sa žiaci mali zorientovať na mape *Krajiny SAP* a diskutovať o tom, s čím sa môžeme stretnúť na ostrovoch v *Súostroví porozumenia*. Vysvetlíme, ako sa správajú džentlmeni, aké dôležité životné zručnosti používajú (zdvorilé vyjadrovanie, aktívne počúvanie, zmysel pre humor, zodpovednosť, empatia, sebaovládanie).

Môžeme viesť riadenú diskusiu, ktorej hlavnou témou by boli komunikačné zručnosti a ich význam. Základom je aktívne (pozorné) počúvanie, trpezlivosť, ale aj akceptovanie odlišnosti iných ľudí. Klásť dôraz nielen na sebahodnotenie, ale aj na pozitívne hodnotenie iných ľudí, ich názorov a nápadov. Tento spôsob komunikácie môže učiteľ modelovať svojím správaním a podporovať tzv. cieleňou rečou.

V **úlohe č. 2** sa venujeme sebahodnoteniu ovládania spôsobov džentlmenov. Súčasne sumarizujeme zručnosti dôležité pre život, ktoré sme mali možnosť rozvíjať aj počas predchádzajúcich hodín a budeme ich ďalej zdokonaľovať na *Súostroví porozumenia*.

Pri úlohe, ktorá sa zaoberá slušným, zdvorilým vyjadrovaním, je potrebné žiakov upozorniť na absolútnu nevhodnosť a neopodstatnenosť používania vulgarizmov. (Treba pripomínať žiakom dôležitosť schopnosti ovládať sa.)

V rámci **výberových úloh** deti kreslia alebo vymýšľajú a píšú. Pri plnení úloh môžu pracovať individuálne alebo v skupinách. V **úlohe 4**, ktorej vyústením je kresba ostrova, je vhodné sa s deťmi porozprávať o riadenej relaxácii, pripomenúť im úvodnú tému *Moja loď* (s. 4) o malej bodke na mori... (Relaxáciu možno podfarbiť hudbou.) Obrázky možno vystaviť v triednej galérii, vytvoriť k nim komentáre, žiaci môžu vystaviť svoje obrázky – vysvetliť ich, oceniť tie, ktoré sa im zdajú zaujímavé, ktoré sa im páčia.

Pri prezentovaní splnenia 4. úlohy – vymysli dar, pozdrav, žiadosť – deti môžu spracovať scenár prezentácie všetkých častí úlohy tak, aby sa zapojili všetci členovia skupiny.

Medzi úlohami pre rýchlejšie pracujúcich je úloha na tvorbu slov – uvádzame niekoľko riešení: *džentlmen, vtip, vaňa, legát, pila, pena, metla, niva, temná, pivná, gáni, lenivá, malé, vela, páliť, vpáli, vletí, negatív, pitva, letná...* (netreba dodržiavať diakritiku).

Otázky na zamyslenie na konci hodiny sú zamerané na prejavy niektorých džentlmenských spôsobov – dodržiavanie dohôd, aktívne počúvanie. Venujeme sa aj vnímaniu pocitov a sebazpoznaniu – potešilo ma, prekvapilo ma. Sebareflexiu aktívneho počúvania v tomto tematickom celku robia žiaci vyfarbovaním hviezdice na s. 23 – 1 rameno predstavuje 1 hodinu. Žiaci si vyfarbia toľkú časť ramena, koľkú časť hodiny sa im darilo počúvať iných. Podľa inštrukcií v pracovnom zošite vždy vyfarbujú rameno hviezdice na tejto strane. Po skončení tematického celku môžeme súhrnne vyhodnotiť úroveň aktívneho počúvania. Oceňujeme tendencie k zlepšovaniu sa, hľadáme príčiny zhoršovania. Diskutujeme o spôsoboch ich odstránenia.

Cielenou rečou sa snažíme podnieť používanie džentlmenských spôsobov aj mimo triedy (na iných hodinách, pri stretnutiach v priestoroch školy aj mimo nej...).

12.
hodina

AKO SPOLU HOVORÍME?

Upriamuje pozornosť na základné komunikačné nástroje: pozdrav, otázka, odpoveď, úsmev. Začína sa rozširovaním vety *Správaj sa k iným tak, ako chceš, aby sa oni správali k tebe* a zoradením riadkov v texte:

1. Keď je zničená plachta alebo kormidlo, bude sa
2. tvoja loď zmietať vo vetre alebo bezmocne
3. zastane uprostred mora.
4. Tvoj rozum je kormidlom na tvojej lodi života.
5. Pozdrav, úsmev, vľúdna odpoveď sú plachtami na tejto lodi.

Úloha č. 3 je zameraná na interakciu a precvičovanie komunikačných zručností medzi žiakmi (pozdrav, otázka, poďakovanie) a nazýva sa aj *ľudské bingo*. Po individuálnom prečítaní zadania k úlohe v zošite dobrovoľníci zopakujú, ako pochopili postup riešenia úlohy. Zdôrazníme jednotlivé časti inštrukcie (1. pozdrav, 2. položenie otázky, 3. zápis odpovede, 4. dôkaz znalosti aktivity požadovanej otázkou – zaspievanie, predvedenie, 5. poďakovanie). Ak deťom robí problém riadiť sa slovnými inštrukciami, môžeme kľúčové body zadania napísať na tabuľu.

Okrem správnej komunikácie – podľa inštrukcií – je úloha zameraná aj na upevňovanie učiva o ôsmich typoch inteligencie (H. Gardner). Jednotlivé otázky predstavujú inteligenciu (1. lingvistickú, 2. akustickú, 3. matematicko-logickú, 4. priestorovú, 5. telesne-kinestetickú, 6. interpersonálnu, 7. intrapersonálnu, 8. prírodnú).

Riešenie hrebeňovky:

1. opytovacia veta o t á z K a
2. úkon pri stretnutí ľudí p O z d r a v
3. maximum (skratka) M a x
4. potrebný pri riešení problémov z d r a v ý r o z U m
5. zodpovedať za svoje činy z o d p o v e d N o s ť
6. starať sa o to, čo iní ľudia potrebujú s t a r o s t l i v o s ť
7. zdobnenina daru d a r č e K
8. názov oceána v Krajine SAP s p o z n Á v a n i a
9. prejavovanie uznania ú C t a
10. schopnosť urobiť to, čo je potrebné l n i c i a t í v a
11. vynakladanie čo najväčšieho úsilia s n Á h a

Sebareflexia v pracovnom zošite sa týka odpovedí v súvislosti s úlohou č. 3. Na konci hodiny by malo prebehnúť aj spoločné zamyslenie v rámci celej skupiny, triedy. Vyberieme niektoré z otázok v sebareflexii, ku ktorým sa vyjadria deti nahlas v celej skupine. Vhodné je, keď deti menovite oceňujú, kto sa im poďakoval, kto sa vlúdne správal...

Potom postupne prejdeme všetky otázky úlohy č. 3 a deti sa podelia o svoje zistenia. Odpovedajú: *Kto a akú knihu čítal? Kto vie zaspievať Pokapala na salaši slanina?* (Deti ju zaspievajú.) Vyzývame ich ďalej vyjadrením: *Chcel by niekto z vás porozprávať ostatným svoje pocity, zistenia?*

Napokon ich vyzveme, aby sa sústredili na pozorovanie správania spolužiakov, rodičov i neznámych ľudí.

13.
hodina

AKO SA DOROZUMIEVAME?

Venovaná je spôsobom dorozumievania, neverbálnej komunikácii, práci s Morseovou abecedou. Začína sa **Naladením** a zisťovaním významu skratky SOS – *Zachráňte naše duše*. V prípade potreby pokračujeme motivačným rozhovorom o rozdieloch pri používaní techniky na lodiach v minulosti a dnes (moderné prístroje, rádiové vlny, medzinárodný kódex vlajkových signálov, semaforová abeceda kontra vlajky, ohne, majáky...).

V **úlohe č. 2** je morzeovkou napísané *komunikujú*.

Pri tvorbe slovníka neverbálnej komunikácie (gest) v **úlohe 4** je potrebné žiakov upozorniť na národné zvyky v iných krajinách. Napr. v Bulharsku sa súhlas vyjadruje tak isto ako na Slovensku nesúhlas. Slovník gest si najprv porovnajú v dvojici, potom môže nasledovať vysvetlenie jednotlivých gest v rámci celej triedy.

Ďalšia úloha sa týka precvičovania neverbálnej komunikácie pri predvádzaní viet, ktoré deti vymysleli, bez slov – pantomímou. Na vyzvanie učiteľa môže hrať situácie bez slov buď jeden žiak, alebo, ak sa dohodnú – najviac štyria v skupine. Príklady ďalších viet vhodných na predvedenie bez slov: *Slon kýchol a odfúklo mu klobúk. Národník vylial vedro vody na palubu...*

Energizér začnite s deťmi gestom v kruhu – prichádzam bez zbrane. Nasleduje spoločný hu-hu-hu tanec s domorodcami. Má 3 časti. Začínate poskokmi so zdvihnutými rukami nad hlavou a pokrikom *hu! hu! hu!* (1 minúta). Druhá časť je stuhnutie – stanete sa sochami. (V tejto polohe vydržíte 1 minútu.) Nasleduje tretia časť – uvoľnenie, relaxácia v sede (tiež 1 minútu).

Počas tejto hodiny, prípadne doma si možno vytvoriť vlastnú abecedu a používať ju (alebo Morseovu abecedu) pri posielaní správ na ďalších hodinách, hlavne v časti **Úlohy na výber pre tých, ktorí skončili skôr**.

Záverečná reflexia je zameraná na pocity, aktívne počúvanie, trpezlivosť. V celej skupine je vhodné zopakovať prejavy trpezlivého správania. Súčasne oceníme aj tých, u ktorých sme tieto prejavy počas hodiny pozorovali. Pred úlohou v **Poznámkach kapitána, kapitánky** by bolo vhodné objasniť rozdiel medzi pojmami *gesto* (týka sa pohybov celého tela) a *mimika* (týka sa iba tváre).

14.
hodina

PRIATEĽSKÉ ROZHOVORY

Zameraná je na pochopenie otázok (otvorených aj zatvorených) a okrem komunikácie aj na pozitívne hodnotenie iných. Motivačne vychádza z vylúšteného posolstva: *Keď vplávame do ich prístavov, snažíme sa pristáť mierumilovne. Ak je to možné, všetko prebieha bez ťažkostí.*

Po vypracovaní odpovedí na **úlohy č. 1 aj č. 2** by mal nasledovať spoločný rozhovor v kruhu komunity. *Aké odpovede si uviedol/-dla v úlohe č. 1? Aké odpovede boli na otázky v úlohe č. 2? Aké sú medzi nimi rozdiely?* Môžeme tiež vyzvať žiakov, aby dobrovoľne odpovedali pred ostatnými na otázky v pracovnom zošite (úloha č. 2).

Riadený rozhovor sa môže niesť v takomto duchu: *Ak niekam prídeme, snažíme sa prispôbiť, vyčkávame, pozorujeme, ako sa správajú „domáci“, čo je u nich zvykom. Pri slovách (verbálnej komunikácii) nám otvárajú, ale aj zatvárajú „dvere“ otázky. Podľa toho, aké sú – či zatvorené alebo otvorené, nám zatvárajú či otvárajú dvere k iným ľuďom (zatvorená a otvorená komunikácia).*

Rozdiel medzi zatvorenými a otvorenými otázkami je potrebné deťom vysvetliť. Stačí poukázať na otvorené a zatvorené dvere a na rozdiel medzi jednotlivými odpoveďami detí na zatvorené (áno, nie) a otvorené otázky (poskytujú priestor na zamyslenie, vysvetlenie, opis... – zvyčajne sa začínajú opytovacím zámenom). Zatvorené

otázky používame na zistenie jednoduchých faktov, pri overovaní pochopenia. Otvorené otázky používame vtedy, keď chceme podnietiť rozhovor, dozvedieť sa nové veci. Zhrnutie výkladu o otvorených a zatvorených otázkach urobia deti samostatne v **úlohe č. 3**. Pripomenieme, že v skutočnom živote ide vždy o spojenie verbálnej a neverbálnej komunikácie.

V **úlohe č. 4** precvičujeme interview. Žiaci majú zistiť rôzne skutočnosti o spolužiakovi – podľa návodu v pracovnom zošite. Je potrebná inštrukcia a akési zopakovanie zásad komunikácie – tichý hlas, pozeranie do očí rozprávajúceho alebo interviewovaného a, pokiaľ to bude možné, blízkosť účinkujúcich osôb. (Intímny kruh do 50 cm, bežný rozhovor 50 – 150 cm, spoločenský kontakt 150 – 350 cm. Podľa Khelerová, V.: *Komunikační dovednosti manažera*. Praha 1995.)

Ďalšie námety na dramatizáciu – zahrajte výkričník, čiarku, bodkočiarku, 3 bodky, úvodzovky, mäkčeň, dĺžeň, rôzne písmená...

Riešenie hrebeňovky:

1. orgán zraku

oko

2. pri rozhovore v dvojici som ja a

ty

3. súhlas

áno

4. vlastnosť, ktorá sa prejavuje kladením otázok

zvedavosť

5. rozprávať sa

konverzovať

6. (stála) činnosť

aktivita

1. 2. 3. 4. 5. 6.

O	T	Á	Z	K	A
k	y	n	v	o	k
o		o	e	n	t
			d	v	i
			a	e	v
			v	r	i
			o	z	t
			s	o	a
			f	v	
				a	
				f	

V **Otázkach na zamyslenie** precvičujeme pomenovanie pocitov a zjemňovanie citlivosti pri ich vnímaní (nielen dva póly – dobre a zle). Upriamujeme pozornosť aj na zvládanie zásad komunikácie. Dôležitá je aj časť venovaná akceptácii iných názorov. Považujeme za dôležité, aby v tejto časti **Otázok na zamyslenie** bola diskusia zameraná na celú skupinu. Hlasovaním môžeme zistiť početnosť reakcií na jednotlivé odpovede. (Pokiaľ máme dostatok času na hodine, prípadne na začiatku ďalšej hodiny.) Určíme 4 miesta, kde sa postavia tí:

- ktorí sa hádali so spolužiakom,
- ktorí presviedčali o svojej pravde,
- ktorí počúvali a nekomentovali,
- ktorí napísali iné odpovede.

Každá skupina sa porozpráva o dôvodoch, prečo reagovali na iný názor zvoleným spôsobom. Zástupca každej skupiny prezentuje názory v celej triede. Pri prezentácii znovu dbáme na nácvik komunikačných zručností.

Precvičovanie komunikačných zručností pokračuje aj v úlohe **Poznámky kapitána, kapitánky**.

Venuje sa problematike pozdravov. Dôraz kladieme na precvičovanie vedomostí prostredníctvom aplikačných úloh. Formou tematického projektu deti aplikujú naučené vedomosti a zručnosti pri komunikačných zručnostiach v škole.

Kým začneme je precvičením dôležitých prvkov komunikácie a upriamením pozornosti na skutočnosť, že darom môžu byť aj jednoduché, nemateriálne veci. V *Naladení* čerpáme z historických faktov o vzniku pozdravu AHOJ.

Pri riešení **úlohy č. 1** nabádame deti nielen použiť vhodný pozdrav, ale aj doplniť vety, ktoré rozvíjajú komunikáciu, prejavujú záujem o druhého človeka. (Napríklad: *Dobry deň! Ako sa máte? Kde ste sa dnes vybrali? Čo máte nové?*)

K **úlohe č. 2 a 3** je vhodné zaradiť riadenú diskusiu alebo deti môžu jednotlivé situácie zdramatizovať. Dobrovoľníci si žrebujú kartičky so situáciami. Pri predvádzaní dramatizácie pozorovatelia hádajú, o akú činnosť či vyjadrenie ide – podľa zadania v úlohách.

Ťažisko hodín o pozdrave je v aplikačných úlohách, ktorými chceme deti naučiť, že pozdrav je úspešným začiatkom akejkolvek komunikácie, predpokladom úspešného vybavenia záležitostí, prejavom úcty k zdraviacim sa a záujmu o nich. Pri pozdrave sú dôležité: *pohľad do očí, na človeka, úsmev, primeraná vzdialenosť, mimika a intonácia hlasu*. Možno precvičovať aj rôzne intonácie pri pozdravoch z obrázkov v úlohe č. 1.

Pri práci na aplikačných cvičeniach v **úlohe 4** je dôležité žiakov upozorniť na to, že úlohy si majú vyberať podľa záujmu a pracovať na nich môžu buď sami alebo najviac v štvorčlenných skupinách. Na niektoré úlohy sú potrebné pomôcky. Ak ich žiaci nemajú, je to príležitosť na spoluprácu. Text s prerozprávanou a skrátenou verziou rozprávky *Pamodaj šťastia, lavička* od P. Dobšinského nájdete v prílohe č. 4. Žiaci, ktorí si úlohu súvisiacu s týmto textom vyberú, by rozprávku mali mať k dispozícii.

Rovnako dôležitá ako práca na aplikačných úlohách je aj prezentácia vypracovanej úlohy. Úlohu prezentujú všetci „riešitelia“. Dohodnú sa, akým spôsobom predvedú, vysvetlia svoje „dielo“ ostatným. Pri prezentácii je znovu potrebné aktívne (pozorné) počúvanie všetkých detí v skupine (v triede) a precvičovanie trpezlivosti (trpezlivo čakať na prezentáciu svojej úlohy).

Počas prezentácií si pozorovatelia zaznamenávajú do pracovného zošita, čo ich zaujalo. Čo a ako mohli v úlohe vystupujúci spolužiaci urobiť lepšie. Rozhovor o pozorovaní robíme po prezentácii. Dôsledne dbáme, aby jej hodnotenie obsahovalo najprv pozitívnu spätnú väzbu a potom tú, kde sa navrhuje zlepšenie. Spätnú väzbu neberieme ako kritiku, ale „dar“, ktorý nám môže pomôcť viac sa naučiť, lepšie prezentovať. Nehodnotíme prezentujúcich ako osoby, ale ich výkony.

Príklady slov k úlohe **Vytvor z písmen čo najviac zmysluplných slov** (s. 33): *ahoj, odvaha, vzadu, hra, hej, dávaj, voda, dúha, hrdá, hurá, jazva, ruda...* Rozšifrovanie ďalšej úlohy: *Každému, koho stretnem, darujem pozdrav.*

Sebahodnotenie v **Otázkach na zamyslenie** je zamerané aj na používanie pozdravov v praktickom živote. Použitie pozdravov môže mať mnoho podôb, napr.: akcia dňa –

na koho si sa dnes ráno usmial doma, v škole, mimo školy. Počas nasledujúceho týždňa sa sústreďujeme na pozdravovanie ľudí v blízkom okolí. Nevynecháme ani sebahodnotenie vlastnej prezentácie.

17.
hodina

DOBRE SPRÁVY

Súvisí s tým, prečo si ľudia píšu pozdravy, blahoželanía, kto na ne najviac čaká.

Vylúštením morzeovky vytvoríme vetu *Dobrá správa na veľkú radosť*. Veta z úlohy č. 1: *Loďnou poštou chcem povzbudiť, poďakovať sa, niekomu urobiť radosť, oceniť ho*.

O posolstve úlohy č. 1 a riešení úlohy č. 2 diskutujeme v skupine. Úloha č. 3 je praktickým nácvikom písania dobrých správ. Praktický tréning v písaní dobrých správ môžeme uskutočniť aj prostredníctvom triednej pošty (pozri prílohu č. 3 *Dobrá správa*). Pri triednej pošte je potrebné písať ocenenie, želanie, pozdrav na lístky, prípadne pohľadnice a vložiť ich do schránky (škatule od topánok, veľkej obálky), z ktorej potom učiteľ alebo triedny poštár na začiatku alebo na konci každej hodiny rozdáva poštu. Podobne sa môže zrealizovať pošta aj medzi triedami, pre učiteľov, rodičov. Aj doručené listy možno využiť na hodine – na čítanie, diskusiu, odpovede... Po každej aktivite zameranej na prácu s pozdravmi je potrebné urobiť reflexiu zameranú na pocity.

Riešenie doplnovačky:

Dobrá správa môže:

rozjasniť tvár,

osušiť slzy,

utíšiť plač,

poslať bozk,

potešiť srdce,

podať ruku.

Ďalšia možnosť, ako využiť prácu s dobrými správami, je zrealizovať projekt vianočnej alebo valentínskej pošty v triede alebo v škole.

V **Otázkach na zamyslenie** sa zameriavame na vnímanie vlastných pocitov a podporujeme empatické správanie k iným ľuďom. Znovu prebieha sebahodnotenie aktívneho počúvania a hodnotenie dodržiavania dohôd. Na záver hodiny môžeme vybrať jednu z otázok na zamyslenie, napr. *Ako si sa cítil, keď si dostal dobrú správu?* Deti môžu odpovedať jednou vetou pred celou skupinou, alebo si prečítajú záznamy zo zošita v dvojiciach.

Učiteľ môže ešte položiť otázky: *Čo ťa zaujalo na odpovediach spolužiakov? V čom ste mali podobné odpovede? Čo oceňuješ na vyjadreniach, správaní spolužiakov?* (Pri hodnotení sa nezameriavame len na obsah výpovedí, ale môžeme oceniť aj primeraný hlas, zreteľné vyjadrovanie, pozorné počúvanie.) Empatické správanie a robenie drobných radostí iným aj sebe podporuje myšlienka v **Poznámkach kapitána, kapitánky**.

Súvisí s čarovnými a magickými skutočnosťami a okolnosťami. Vhodné je zaradiť ju pred Vianocami alebo po nich, lebo môže umocniť čaro atmosféry tohto obdobia. Mottom je výrok J. W. Goetheho: *Všetko, čo môžeš alebo o čom snívaš, začni uskutočňovať.* Deti vedieme k premýšľaniu o svojich snoch a spôsoboch ich dosiahnutia, trénujeme a podporujeme empatiu k iným ľuďom, ochotu darovať.

V **Naladení** môžeme s deťmi diskutovať o snoch a o tom, ako ich možno premeniť na skutočnosť, uvádzame príklady ľudí, ktorým sa to v živote podarilo. Hovoríme o sile, ktorá ľuďom pomáha uskutočňovať sny. Darčeky z **úlohy č. 1**, ktoré si deti vybrali, môžu nakresliť na kartičky. Obrázky darčiekov môžu vyrobiť aj pre blízkych ľudí z **úlohy č. 3**. (Autorkou námetu pre aktivitu s kúzelnými darčekom je Jana Šillerová z Nitry.)

Riešenie výberových úloh – výrok Ch. Džibrána: *Ak dávate len zo svojich majetkov, dávate málo.* Po výroku by bola vhodná aj riadená diskusia.

V **Otázkach na zamyslenie** sa zameriavame na pozorné počúvanie, hľadanie spoločného (podobnosti) medzi deťmi. Všimame si zmysel pre humor a jeho prejavy v triede. Pýtame sa na rozdiely medzi zmyslom pre humor a škodoradosťou, vysmievaním. Na záver spoločne v skupine diskutujeme o možnostiach výroby drobných darčiekov. Vytvorený zoznam je inšpiráciou pre úlohu v **Poznámkach kapitána, kapitánky.**

Námety na hodnotenie, spätnú väzbu, oceňovanie a komentáre k nim

Tematický celok môžeme uzavrieť na samostatnej hodine jednoduchým „testom“ *Ako ovládame džentlmenské spôsoby?* (Test a jeho vyhodnotenie nájdete ako prílohu č. 1.) Po úspešnom zvládnutí testu je pravdepodobné, že námorníci sú pripravení pristáť na ostrovoch v *Súostroví porozumenia*. Iste získajú všetko, čo budú od domorodcov potrebovať. Možná je aj dramatizácia pristávania lode na ostrove a preverenie džentlmenských spôsobov v praxi, pri rokovaní s domorodcami.

Ak vyhodnocovaniu džentlmenských spôsobov neplánujeme venovať celú hodinu, úlohy z testu možno riešiť na viacerých hodinách. Súhrnne vyhodnocujeme aktívne počúvanie v celom tematickom celku podľa hviezdice na s. 23.

4.4 POLOSTROV NÁPADOV

Zodpovedá tematickému okruhu *Tvorivosť v medziľudských vzťahoch, iniciatíva*.

Ciele tematického celku

- Podnecovať tvorivé myslenie.
- Využívať tvorivosť v medziľudských vzťahoch.
- Získať vedomosti o alternatívnom riešení konfliktov.
- Rozvinúť zručnosť riešiť konflikty.
- Rozvíjať iniciatívu a využiť ju pri riešení problémov a konfliktov.
- Rozvoj empatie.
- Rozvoj sebapoznania, identifikácia vlastných pocitov.
- Podporiť vnímanie problémov a konfliktov ako každodennej súčasť života.
- Poznať rozdiel medzi pozíciami a potrebami (záujmami).

Kľúčové slová tematického celku

Iniciatíva, pocity, problém, konflikt, chyby, ospravedlnenie, spôsoby riešenia konfliktov, útok, útek, dohoda, boj, súťaž, spolupráca, vyjednávanie, ja správa, pozícia, potreba, priateľstvo.

Prehľad tematického celku

Tvorivosť sa v pracovnom zošite rozvíja na všetkých hodinách priebežne (cielené v časti **Úlohy na výber pre tých, ktorí skončili skôr** a vo výberových úlohách). V tomto tematickom celku sa viac pozornosti venuje riešeniu problémov, konfliktov a sebaoznaniu. Pod problémom rozumieme situáciu, úlohu, otázku, kde je potrebné hľadať riešenie. Konflikt vnímame ako stret dvoch protichodných strán, názorov.

V tematickom celku *Polostrov nápadov* sa snažíme sprostredkovať vnímanie problémových, konfliktových situácií ako každodennej súčasť života. Naše reakcie v týchto situáciách sú raz vhodné, inokedy menej vhodné. Snažíme sa poukázať na to, že aj chyby patria k životu, že prežívanie negatívnych pocitov je prirodzené. Precvičujeme schopnosti uvedomiť si, pomenovať a vyjadriť pocity v konfliktových situáciách a schopnosť ospravedlniť sa. Objasňujeme význam iniciatívy pri riešení problémov. Rozoberáme rôzne reakcie v konfliktových situáciách (útek, útok, dohoda). Úlohy a aktivity sa zameriavajú aj na získanie vedomostí o alternatívnych

možnostiach riešenia konfliktov bez použitia sily. Všímame si rozdiel medzi súťaživým a spolupracujúcim správaním v konflikte. Dôraz kladieme na hľadanie kooperatívneho spôsobu riešenia konfliktov, hlavne na techniku *ja správy* (ja výroku). Pozornosť sa venuje aj objavovaniu a rozlišovaniu pozícií a záujmov strán zúčastnených v konflikte. Precvičujeme postupy riešenia konfliktov. Práve riešenie problémov a konfliktov poskytuje veľa priestoru na prejavenie tvorivosti, originality, iniciatívy a ústretovosti.

Hodiny tohto tematického celku sú zamerané na precvičovanie iniciatívy, nápaditosti, priateľstva a starostlivosti. Precvičujeme *fluenciu* (počet navrhnutých riešení), *flexibilitu* (počet kvalitatívne rôznych typov riešení) aj *originalitu* (schopnosť produkovať nezvyčajné a neočakávané riešenia).

Metodické poznámky a odporúčané vyučovacie postupy

Štvrtý tematický celok **Polostrov nápadov** tvorí šesť hodín.

19.
hodina

BEZVETRIE

Zameraná je na rozvoj iniciatívy (podľa S. Kovalikovej – schopnosť vykonať niečo potrebné) a vnímania pocitov.

Začať sa môže námorníckou hymnou alebo pokrikom (rituálom na začiatku alebo na konci tematického celku). Pokračujeme vysvetlením pojmu *iniciatíva*. Po objasnení pojmu by mohlo nastať iniciatívne hľadanie ďalšej cesty, ďalšieho cieľa plavby v mape. (Každý hľadá vo vlastnej mape.) Motivačný rozhovor v **Naladení** by sa mohol týkať toho, čo ovplyvňuje bezpečnosť plavby. Bezpečnosť a úspešnosť plavby závisí aj od poznania druhov počasia. Úspešnosť v živote závisí od úrovne práce so svojimi pocitmi.

Pri **aktivite č. 1**, ktorá prirovnáva pocity k druhom počasia, ide o zámer učiť sa zjemňovať vnímanie pocitov, zamýšľať sa nad nimi, rozšíriť škálu vnímania svojich i cudzích pocitov. Príkladom stupnice počasia v súvislosti s pocitmi by mohlo byť: jasno – *som šťastný*, oblačnosť $\frac{1}{4}$ – *som spokojný*, polojasno – *som neistý*, oblačnosť $\frac{3}{4}$ – *som podráždený*, je zamračené – *som smutný*, obloha sa nedá rozoznať – *cítim sa odmietnuto*.

V **úlohe č. 2** sa zameriavame na prijatie odlišností, ich akceptáciu. Úlohu možno rozvinúť do vytvorenia triednej stupnice momentálneho emocionálneho stavu detí, poukázať na vnímanie odlišností pri pocitoch a apelovať na rešpektovanie tejto skutočnosti.

Energizér v úvode hodiny môže viesť učiteľ aj žiaci. Pri jeho ukončení je dôležité ukončiť aktivitu vánkom, tichom. Ak treba, môže nasledovať krátka reflexia o pocitoch prežívaných pri dramatizácii jednotlivých typov vetra. Je to príprava na vyjadrovanie pocitov.

V diskusii k **úlohe č. 4** zhrnieme poslanstvo z úlohy č. 3, diskutujeme o tom, čo pomáha prekonať nástrahy, ťažkosti plavby. Ťažkosti – zlá nálada – sa prirovnávajú k bezvetriu (počas bezvetria bývajú vzbury námorníkov a morská choroba), ktoré sa dá prečkať spánkom alebo nejakou zaujímavou aktivitou. Vyzdvihneme úlohu tvorivosti a iniciatívy pri prekonávaní týchto chvíľ (napríklad riešením hlavolamov, lúštením krížoviek, vytvorením kútika nápadov, nástenky „pikošiek“ v triede). Poukážeme na možnosti, ako využiť tieto aktivity v triede.

Úlohu č. 5 môžeme využiť ako motiváciu pre **úlohu č. 6**. Podporuje význam iniciatívy.

Doplnenie citátu znie: *Jedinou vecou, ktorú potrebujú zlé sily pre svoje víťazstvo je, aby dobrí ľudia nerobili nič.*

Po možných riešeniach rôznych situácií by bol vhodný riadený rozhovor. Príklady otázok: *Aké riešenia ste vymysleli pre jednotlivé situácie? Prečo v istých situáciách sme schopní zareagovať a v iných nie? Od čoho to závisí?* Môže vzniknúť triedny zoznam s názvom *Kde a ako treba prejaviť iniciatívu*. Učiteľ by doň postupne zapisoval všetky riešenia. Zoznam možno umiestniť na viditeľnom mieste v triede.

Inštrukcia pre úlohu **Hľadanie**: *V najviac štvorčlenných skupinách nájdite v triede, čo najrýchlejšie, vymenované predmety a prineste ich na učiteľský stôl. Veci si možno požičiavať, zaobchádzajte s nimi opatrne a nakoniec ich neporušené vráťte.* (Ďalšie možnosti – 4 špendlíky a jednu gumu, rúž, pudrenku a lak na nechty, 6 šnúrok do topánok a odznak... a podobne podľa výberu učiteľa.) Skupiny majú vyčlenený priestor na stole, kde veci ukladajú.

Ak sa učiteľ rozhodne, že deti majú nájsť a priniesť predmety, ktoré nie sú v triede (napr. rúž), musí im pripomenúť zásady bezpečného a tichého pohybu mimo triedy (v priestoroch školy). Aktivitou podporujeme aj spoluprácu v skupine a jej prejavenie oceňujeme.

Otázky na zamyslenie sú cielené na rozvoj iniciatívy a odvahy. Možno o nich diskutovať.

PREPÁČ...

Začína sa vylúštením zrkadlového písma. Citát predznamenáva zameranie hodiny: *Chyby robia človeka sympatickým.* Hodina je zameraná na schopnosť prijať svoje nedostatky, na prirodzenosť robiť chyby a na možnosť ospravedlniť sa za ne, prípadne ich napraviť. V **naladení** na tému hodiny môžeme otvorene hovoriť o pocitoch pri neúspechoch.

V **úlohe č. 2** je vhodné pred samostatnou prácou v zošite využiť metódu dramatizácie situácie. Na prvom obrázku rozlial Kartalis na Florentínin výkres omylom, počas hodiny výtvarnej výchovy, pohár s vodou. Druhý obrázok sa týka Florentíninho neskorého príchodu domov a jej znepokojenej a nahnevanej matky. Pri **úlohe č. 3**, v ktorej majú žiaci napísať, čo pri ospravedlňovaní nemajú radi, by mohla zaznieť inštrukcia: *Ak máš chuť, porozprávaj skupine o tom, čo si napísal.* Diskusia by

mala byť dobrovoľná. Môžeme sa v nej venovať aj prípadom vymáhania ponižujúceho ospravedlnenia (napr. pred celou skupinou) a prežívaniu týchto situácií. Vhodné je tiež rozobrať možnosti, ako sa dajú naše chyby napraviť, ako sa z nich môžeme poučiť.

Myšlienka, ktorú majú žiaci hľadať v rubrike pre tých, ktorí skončili skôr, patrí kráľovi Šalamúnovi: *Neodpovedaj bláznovi podľa jeho bláznovstva, aby si mu nebol podobný.*

Súčasťou úloh je aj inštrukcia na uviazanie Herkulovho uzla. Deti by znova mali mať k dispozícii špagát tak ako pri predchádzajúcich aktivitách podobného typu.

Otázky na zamyslenie podporujú sebaopoznávanie. Vyjadrujeme, zaznamenávame to, čo si myslíme alebo cítime medzi dvoma krajnosťami, pólmi. Škálovanie možno robiť aj prostredníctvom pohybu. Určíme v miestnosti miesto pre póly ľahké – ťažké. Inštrukcia pre žiakov znie: *Postav sa na čiaru medzi pólmi ľahké – ťažké podľa toho, ako si odpovedal na danú otázku. Čím je pre teba ľahšie priznať si, že si urobil chybu, tým bližšie sa postavíš k miestu „ľahké“.*

SPLETITÉ CESTIČKY

Venovaná je rôznym možnostiam reakcií v konfliktových situáciách – *útek, útok, dohoda.*

V **Naladení** trénujeme empatiu. V **prvej úlohe** sú objasnené dve možné reakcie pri konfliktoch – útok a útek. V komikse A ide o útok, boj. V komikse B ide o útek, ústup. Situácie na obrázkoch môžeme inscenovať ako dramatizáciu. K jednotlivým typom situácií môžeme rozvinúť diskusiu. Kedy, za akých podmienok útočíme, kedy ustupujeme. Môžeme urobiť v triede aj anonymný prieskum o tom, ako najčastejšie žiaci reagujú pri konfliktoch.

Po **úlohe č. 2**, v ktorej žiaci dokončujú vety o svojich pocitoch, možno diskutovať o tom, že je v poriadku mať aj negatívne pocity, ale nie je správne ubližovať iným.

V **úlohe č. 3** sa v diskusii sústreďíme na spôsob riešenia konfliktu dohodou, vyjednáváním. Môžeme porozprávať o možnostiach alternatívneho riešenia konfliktov pomocou tretej nezávislej osoby (strany), ako sú: *facilitácia, mediácia, vyjednanie*. Pri všetkých spôsoboch účastníci konfliktu dosahujú dohodu spoločne. Pri *facilitácii* a *mediácii* pomáha konflikt riešiť tretia neutrálna osoba, ktorá pomáha pri vzájomnej komunikácii (*facilitátor*) alebo pri spoločnom hľadaní riešenia konfliktu (*mediátor*). Zúčastnené strany zvyčajne nekomunikujú priamo. (Pozri Bednařík, A.: *Riešenie konfliktov*. 2001)

V **sebareflexii** je priestor na doplnenie nedokončených viet a na sebahodnotenie aktívneho počúvania. V **Poznámkach kapitána, kapitánky** si žiaci prostredníctvom pozorovania ľudí vo svojom okolí prakticky precvičujú učivo o reakciách v konfliktových situáciách. Žiaci si môžu zaznamenávať dennú bilanciu. Krúžkom alebo inou značkou si od pondelka do nedele môžu vyznačiť spôsob ich reagovania v konfliktovej situácii.

Zameraná je na to, aby sa žiaci naučili tvoriť a používať *ja správy*. **Naladenie** (a zároveň energizér) je symbolické. Rozmotávanie uzlov predstavuje riešenie konfliktov. Pri tomto „rozmotávaní“ konfliktov musí byť počet ľudí v skupine párny. Upozornenie – niektoré uzly sa rozmotať nedajú.

Ja správa (ja výrok) je komunikačný nástroj riešenia konfliktov, ktorý môžeme použiť, keď sa konflikt začína, a tak máme šancu zabezpečiť, že konflikt sa nestane bojom. Keď používame ja správu, hovoríme o sebe. (*Cítim sa... Je mi nepríjemné...*) Neútočíme, nebojujeme s druhým človekom.

Pri tvorbe ja správy postupujeme podľa schémy:

1. pomenovanie pocitu hovoriaceho,
2. opis nepríjemných prejavov (v správaní rušiteľa, v prostredí),
3. objasnenie dôvodu, potreby hovoriaceho ako reakcie na rušiteľovo správanie.

Techniku ja správy možno použiť ako spôsob zastavenia vznikajúceho konfliktu. Keď používame ja správu, dávame najavo rušiteľovi našich kruhov, že ho vidíme ako rovnocenného partnera schopného múdro riešiť konflikty.

Jednotlivé časti ja správy môžeme precvičiť pri analýze viet z **úlohy č. 3**. Pri použití *ty správy*, hovoríme o druhom človeku, zvyčajne mu rozkazujeme alebo útočíme na neho, čím sa konflikt stupňuje.

Príklady ja správ k úlohe č. 4

Stále ti skáče do reči.

Ja správa: Hnevá ma, keď mi niekto skáče do reči, pretože mi uniká myšlienka.

Povedal o tebe kamarátovi, že si zbabelec.

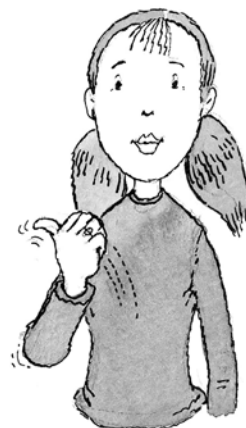
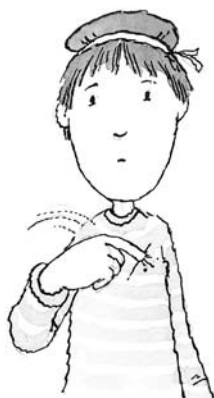
Ja správa: Mrzí ma, keď o mne kamarátovi hovoríš, že som zbabelý, myslím, že nie som.

Odpisuje od teba cez písomku.

Ja správa: Mám zlý pocit z toho, keď odo mňa niekto odpisuje, pretože na to môžeme doplatiť obaja.

Zobral ti z lavice pero.

Ja správa: Rozčuľuje ma, keď si niekto berie moje pero bez toho, aby som o tom vedel, lebo potom neviem, kde ho mám hľadať.

Pri energizéri *Biela/čierna* môže byť dohodnutým signálom na začatie/ukončenie kričania svetlo, zvonenie či zapnutie rádia. V istom okamihu vy ako učiteľ prestanete riadiť „kričanie“ a vtedy si každý kričí svoje.

Pri nácviku ja správy je potrebné žiakom zdôrazniť, že jej použitie znamená prijímať spolužiaka ako partnera, múdreho človeka. Na tomto mieste je vhodné spomenúť

techniku RPO (rozhorčenie, prosba, ocenenie) modifikovanú na použitie ja správy (podľa knihy *Kmene*, Gibbs, J., 1994 s. 60), ktorú používame v **úlohe č. 5**.

1. Trieda sa posadí do kruhu.
2. Vysvetlite žiakom, že v tejto aktivite budú môcť požiadať niekoho o ja správu, alebo dať niekomu ja správu.
3. Zdôraznite, že majú právo sa zdržať a že sa môžu zdržať aj v prijímaní ja správy.
4. Vysvetlite, že keď niekto súhlasí a prijme ja správu, súhlasí aj s tým, že sa odpoveďou zapojí do aktivity a ja správu zopakuje tomu, kto mu ju povedal.
5. Spätne reprodukovanie zabezpečí vypočutie, hovoriacemu dáva pocit uspokojenia, že bol vypočutý, umožňuje spätnú väzbu.

Rozlúštenie dobrej rady od Marka Twaina: *Keď sa hneváš, počítaj do desať, keď si rozzúrený, tak si zanadávaj*. Znovu však treba apelovať na odlišenie alebo charakteristiku pojmov nadávka a vulgarizmus. Nadávanie neznamená vulgárne vyjadrovanie!

V **Otázkach na zamyslenie** ide o uvedenie si rozdielnych pocitov pri vypočutí ja správy a ty správy. Je vhodné tieto rozdiely zdôrazniť v diskusii v celej skupine.

AKO PREDÍŠ KONFLIKTOM

Zaoberá sa postupmi krokov (ich nácvikom) pri riešení konfliktov. Hodina sa začína zamyslením nad dôležitosťou navigátorov a ich pomôcok pri riadení lode. Podobne, ako sa navigátori snažia predísť problémom, riešiť ich a používajú na to rôzne nástroje, musíme aj pri riešení konfliktov poznať „nástroje“, techniky riešenia konfliktov.

Prostredníctvom riadenej diskusie sa so žiakmi porozprávajte o tom, ako dosiahnuť to, čo chceme, ako zvládnuť začínajúci sa konflikt. To je veľmi ťažká otázka.

Pokúsime sa o predloženie akéhosi návodu, ako postupovať v konfliktových situáciách.

Pomôcka pre výklad učiteľa

Možnosti na zastavenie nevhodného správania – postupnosť krokov:

1. Poprosiť o neopakovanie nevhodného správania.
2. Ignorovať nevhodné správanie, odísť.
3. Použiť ja správu.

Príklad: *Hnevá ma, keď mi cez plece pozeráš do zošita a stále sa ma vypytuješ, čo máš napísať, pretože potom dobre nepočujem učiteľa a nestíham si robiť poznámky.*

Keď ja správa nezaberie, možno

1. ja správu dôraznejšie zopakovať ešte raz,
2. pridať návrh na spoluprácu.

Príklad: *Veľmi ma hnevá, keď mi cez plece pozeráš do zošita a stále sa ma vypytuješ, čo máš napísať, pretože potom dobre nepočujem učiteľa a nestíham si robiť poznámky. Môžem ti môj zošit požičať po hodine, aby si si to mohol prepísať.*

3. Oznámiť rušiteľovi našich kruhov, čo urobíme, ak sa neprestane nevhodne správať.

Príklad: *Pokúsil som sa ti slušne povedať, čo mi prekáža, ak neprestaneš, pôjdem to oznámiť pani učiteľke.*

4. Požiadať o radu, pomoc spolužiaka, sprostredkovateľa sporu (ak na škole pracuje mediátor), triedneho alebo iného učiteľa, rodiča, psychológa, riaditeľa školy.

Ak po všetkých týchto krokoch rušiteľ napriek tomu pokračuje vo svojom správaní, nejde pri požiadaní o pomoc autority o žalovanie, ale o prirodzený dôsledok nevhodného správania.

Pri vysvetľovaní zdôrazníme aj schopnosť sebaovládania, schopnosť zastaviť sa a premýšľať o aktuálnych pocitoch.

Situácie z úloh č. 1 a 3 môžeme v triede zdramatizovať. Zdôrazníme, že bez vytrvalého nácviku postupov a narábania s „nástrojmi“ nemožno dosiahnuť majstrovstvo v navigovaní svojej lode v *Oceáne spoznávania*. Úloha 4 rovnako ako úlohy na výber slúžia na precvičovanie naučeného prostredníctvom písania dramatizácie či básne.

V **Otázkach na zamyslenie** vyhodnocujeme zodpovednosť pri dodržiavaní dohôd a vytrvalosť pri aktívnom počúvaní. Môžeme diskutovať o úlohe poradcov pri riešení konfliktov a znovu zdôrazniť rozdiel medzi žalovaním a prirodzeným následkom nevhodného správania.

Aby bolo možné splniť úlohu v **Poznámkach kapitána, kapitánky**, snažíme sa používať na hodine i cez prestávku ja správy a vyzývame žiakov, aby ich použili. V triede, na chodbách môžeme vyvesiť aktuálne ja správy napísané na prúžkoch papiera (10 cm x 100 cm).

24.
hodina

ČO JE POD HLADINOU A ČO JE NAD HLADINOU

Rieši problematiku *pozícií* a *záujmov*. Pod pozíciou rozumieme to, čo v konflikte hovoríme, že chceme. (V konflikte je zvyčajne pozícia vyslovená, môžeme ju počuť.) Pod záujmom rozumieme všetky motivácie a potreby človeka. Sú zvyčajne nevyslovené. Grafické znázornenie prostredníctvom ľadových kryh používame podľa V. Labátha. (Bednařík, A.: *Riešenie konfliktov*. 2001, s. 35) Z prekrývajúcich sa kryh ľadu iba malú časť vidno nad hladinou (pozície), veľká časť je ukrytá pod hladinou (záujmy).

Niektoré konflikty by nemuseli prerásť do boja (súťaže), keby sme dokázali hovoriť nielen čo potrebujeme, ale aj prečo to potrebujeme (ako je to aj v prípade Florentíny a Kartalisa v scénke s jablkom). Scénku môžeme v úvode hodiny zdramatizovať

a následne deti môžu odpovedať na otázky *Čo bolo pri hádke počuť?* (odpoveď: *pozície*) *Prečo chceli obidvaja jablko?* (odpoveď: *záujem*). Zisťujú tak, čo zostáva skryté „pod hladinou“ Florentíny a Kartalisa (záujmy).

Pri nespokojnosti Florentíny a Kartalisa zohralo rolu nepochopenie zapríčinené nedostatkom komunikácie. Keby sa boli porozprávali o tom, čo kto potrebuje, k nedorozumeniu nemuselo prísť.

Hľadanie záujmov skrytých „pod hladinou“ precvičujeme v **úlohe č. 2**. Jej riešenie:

Mama príde domov a povie Florentíne, aby si vypla nahlas pustenú „telku“.

Čo mama potrebuje?

Ticho.

„Už ti nič nepožičiam,“ povie kamarát, keď mu neskoro vrátiš zošit.

Čo potrebuje kamarát?

Mať svoje veci, keď ich potrebuje.

„V tomto novom svetri vyzerám otrasne,“ hovorí kamarátka.

Čo potrebuje kamarátka?

Uistenie, že vyzerá v novom svetri dobre.

Keď sa snažíš kamarátovi povedať o nových korčuliach, odsekne ti: „Daj mi pokoj!“

Aký je kamarátov záujem?

Potrebuje pokoj, chce byť sám.

Otec povie: „Zasa si dostal štvorku? Chod' sa učiť!“

Aký je otcov záujem?

Aby si bol múdry.

Energizér poukazuje na situáciu, keď je výhodnejšia spolupráca ako súťaž, v ktorej jeden vyhrá a druhý je porazený. Úlohou je získať čo najviac bodov pri opísaných podmienkach. (Aktivita by mala trvať maximálne 15 sekúnd a mala by prebiehať bez slov.) Náš postoj zvyčajne spôsobí, že partneri v úlohe súťažia, čím dosiahnu menej bodov (body sa zratúvajú, za každé priloženie palca jeden bod). Aktivita je prevzatá od Aleša Bednaříka (2001, s. 138).

Po aktivite možno rozobrať pocity víťazov, porazených a možné postupy, keď vyhrajú obidvaja. Spoluprácou, napr. striedaním prikladania palca na palec alebo rozdelením úloh, keď jeden „ťuká“ palcom a druhý „drží“, dvojica nahrá oveľa viac bodov, ako keď súťažia s použitím sily. Takto demonštrujeme výhodnosť stratégie, pri ktorej vyhrávajú obidvaja.

Niektoré situácie v živote vnímame ako súťaž, bojujeme, aj keď to nie je nevyhnutné. Keby sme namiesto boja otvorene komunikovali o svojich potrebách, môžeme získať obaja.

V **Úlohách na výber pre tých, ktorí skončili skôr** sa tiež venujeme postoju (pozitívnemu/negatívnemu), ktorý má vplyv na naše prístupy k riešeniu konfliktov a na tendencie riešiť ich. Po výbere medzi pozitívnym a negatívnym by bolo vhodné opýtať sa žiakov, kto má viac pozitívne ladených odpovedí.

A ešte dva citáty na inšpiráciu:

Čo nechceš, aby robili tebe, nerob ani ty iným.

Všetky prekážky sú tu preto, aby sme ich prekonávali.

Lichtenberg

4.5 NEBEZPEČNÉ ÚTESY

Zodpovedá tematickému okruhu *Etické aspekty ochrany prírody*.

Ciele tematického celku

- Zvýšiť citlivosť voči vnímaniu potrieb prírody.
- Pochopiť, že všetko živé na Zemi závisí od konania ľudí.
- Podnecovať k úcte k životu vo všetkých jeho formách a podobách.
- Zvýšiť záujmy o problémy životného prostredia v blízkom okolí.
- Upevňovať aktívne počúvanie.
- Rozvíjať zručnosti pre spoluprácu, pozornosť.

Kľúčové slová tematického celku

Životné prostredie, planéta, voda, úcta, znečisťovanie životného prostredia, zodpovednosť, všímajosť, starostlivosť.

Prehľad tematického celku

Obe vyučovacie hodiny veľmi úzko súvisia s vodou, ktorá je základom života (prepojenie s celoročnou témou *Plavba po Oceáne spoznávaní*). Zameriavame sa na vnímanie vody ako životodarnej tekutiny aj ničivej sily a pochopenie nutnosti ochrany vodných zdrojov pred znečisťovaním. Prebúdžeme, rozvíjame osobnú zodpovednosť za čistotu prostredia, miesta, v ktorom žijeme. Pokračujeme v tréningu komunikačných zručností, aktívneho počúvania (nielen ľudí, ale aj prírody), argumentácie, vyjadrovania vlastného názoru, vyjednávania. Prvá hodina sa týka viac vody v blízkom okolí, v mieste, kde deti žijú, druhá sa zaoberá dôležitosťou vody na planéte Zem.

Metodické poznámky a odporúčané vyučovacie postupy

Príroda existovala dávno pred človekom a dodnes nám štedro poskytuje svoje poklady. Na základe toho, čo nám príroda dáva, vytvárame mnohé hodnoty, ktoré nám uľahčujú život. Mnohé z užitočných vynálezov sa však môžu stať veľmi nebezpečnými pre prírodu aj pre človeka, ktorý je jej súčasťou.

Živá i neživá príroda je prepojená so svetom ľudí. Našou úlohou je formovať v deťoch vzťah k prírode, k životnému prostrediu, k všetkému, čo nás obklopuje.

Environmentálna etika – to je najmä prebúdzanie ekologického vedomia a svedomia, morálna regulácia vzťahu človeka k prírode. Môžeme sa o túto reguláciu pokúšať spájaním kognitívneho s emocionálnym. „Vychutnávať, uvedomiť si čaro, dokonalosť, účelnosť, krásu tvaru, vnímať rozumom aj zmyslami.“ (Otrubová, V., 1997 s. 18)

V piatom tematickom celku **Nebezpečné útesy** sú dve hodiny.

25.
hodina

VODA JE ŽIVOT

Začína sa **Naladením** – rozmyšľaním o možných ohrozeniach v živote. Riadený rozhovor by sa mohol niesť od všeobecných možností ohrozenia – útesy, piráti, plytčina, búrky, hurikán, tajfún, veľryby, nedostatok jedla, životu nebezpečné choroby, smrť až po nedostatok pitnej vody.

V **úlohe č. 1** ide o tréning čítania s porozumením a aktívneho (pozorného) počúvania v dvojiciach. Prostredníctvom textov pre Florentínu a Kartalisa sa deti učia dôležité fakty o význame vody pre život a zdravie človeka. Po samostatnom preštudovaní textov, ich prerozprávajú v dvojiciach odpovedajú na zisťujúce otvorené otázky. Správne odpovede na otázky môžu dobrovoľníci vysvetliť pred skupinou spolu s odôvodnením (cvičenie argumentácie).

Úloha č. 3, ktorá sa týka zisťovania, kam ide použitá voda z konkrétnej domácnosti žiaka, by mohla byť domácou úlohou – na zisťovanie, pýtanie sa, samoštúdium. Pred samostatným spracovaním úlohy č. 3 môžeme uskutočniť k problému brainstorming a z vytvoreného zoznamu odpovedí si deti vyberú tie, ktoré môžu uskutočniť, a zapíšu si ich do zošita.

Podobne môžeme postupovať aj v **úlohe č. 4** v prípade, že deti sa touto problematikou už zaoberali hlbšie v iných predmetoch či súvislostiach. Necháme ich najprv samostatne spracovať úlohy a potom o nich diskutujeme v skupine.

Energizér by mohol prebiehať v štyroch skupinách, ktoré by na základe žrebovania stvárnil pitnú a úžitkovú vodu (2 skupiny pitnú, 2 skupiny úžitkovú).

V **záverečnej reflexii** si zopakujú učivo o otvorených otázkach, vyhodnocujú pravdivosť svojich odpovedí na otázky z textu. Túto časť reflexie môžeme využiť na riadenú diskusiu o čestnosti, pravdivosti k sebe, k životnému prostrediu (skladovanie, vylievanie jedovatých odpadov, keď to nikto nevidí, nezistí...). Všíímavosť k problémom životného prostredia a čestnosť prehlbujeme podľa úlohy v **Poznámkach kapitána, kapitánky**. Na záver môžu deti menovite oceniť tých, ktorí pozorne počúvali.

26.
hodina

MODRÁ PLANÉTA

Ladená je umelecko-vedecky. Posilňuje vnímanie jednoty ľudí a prírodného prostredia. Objasňuje ambivalentnosť (dvojstrannosť) vody ako životodarnej sily a ako ničivého živlu. Pracujeme tiež so zodpovednosťou.

Riešenie Naladenia:

Jeden oceán,
jedna Zem,
jeden ľud,
jeden život.

Toto musíme všetci vložiť do svojho jazyka.

Tom La Blanc (indiánsky básnik)

*Naša planéta Zem sa od ostatných planét odlišuje množstvom **vody**. Voda tvorí väčšinu jej povrchu. A tak pri pohľade z vesmíru sa javí ako modro-biela. Modrá od vody, biela od vodnej **pary**.*

Voda je základným predpokladom života. Moria a oceány – symbol života – sú zo dňa na deň znečistenejšie. Otázka, kedy sa naučíme rešpektovať prírodu, sa stáva čoraz naliehavejšou.

Pri triedení slov v súvislosti s vodou je potrebné žiakov upozorniť na jej ambivalentný charakter. Voda – darca života, voda – ničiteľ. Môžeme rozvinúť aj diskusiu o tom, že nič nie je len čierne alebo len biele v duchu hesla: *Všetko zlé je na niečo dobré*. Na tomto mieste môžeme nadviazať na učivo o pozíciách a záujmoch a upevniť ho. Čo sa nám zdá na prvý pohľad nepriateľské, ešte také v skutočnosti nemusí byť, keď prenikneme „pod hladinu“.

Po energizéri *Kvapka* by mohla nasledovať diskusia o význame vody pre život človeka. V prílohe č. 5 *Niekoľko ďalších faktov vyzývajúcich na ostrážitosť* nájdete ďalšie všeobecnejšie fakty a námety vyučovacích hodín, ktoré súvisia s ochranou životného prostredia v širších súvislostiach.

Námety na hodnotenie, spätnú väzbu, oceňovanie a komentáre k nim

Počas práce s *Otázkami na zamyslenie* pracujeme so zodpovednosťou nielen vo vzťahu k životnému prostrediu. Môžeme vytvoriť zoznam možných odpovedí na otázku o zodpovednosti v rámci skupiny (zodpovednosť k Zemi, k prostrediu, k sebe, ku kamarátom...). Súčasne si opakujeme, čo všetko sme sa naučili v tematickom celku, ako sme sa pri tom cítili. Pocity pri preberaní učiva o vode môžu dobrovoľníci zdramatizovať pred skupinou, nakresliť, zaspievať...

Počas nasledujúceho týždňa povzbudzujeme deti, aby mali oči otvorené a vnímali dary, krásy prírody, a premýšľali, ako ich uchrániť. Obrázky krás, prírodniny či iné symboly, ktoré považujú za krásne, môžeme vystaviť v triede.

4.6 OSTROV DOBRÝCH SRDC

Zodpovedá tematickému okruhu *Poznanie a pozitívne hodnotenie iných*.

Ciele tematického celku

- Podnecovať na pozitívne hodnotenie iných v bežných podmienkach.
- Podnecovať na pozitívne hodnotenie iných v sťažených podmienkach.
- Podnecovať na pozitívne hodnotenie situácií a udalostí.
- Podporovať prosociálne správanie.
- Rozvíjať spoluprácu, starostlivosť, iniciatívu.

Kľúčové slová tematického celku

Pozitívnosť, hodnotenie, pomoc, dôležitosť, priateľstvo, spolupráca, starostlivosť, oceňovanie iných.

Prehľad tematického celku

Schopnosť pozitívneho sebahodnotenia a zároveň aj pozitívneho hodnotenia druhých, ktoré neodmysliteľne spolu súvisia, spočíva v spôsobilosti človeka vnímať seba, iných ľudí i svet okolo seba z lepšej stránky – pozitívne. Keďže žijeme v spoločnosti, názor iných ľudí je pre nás dôležitý a často si podľa neho tvoríme svoj vlastný obraz. Sme takými, akými nás vidia iní. Často sa stávame takými, za akých nás považujú. Toto by mohla byť odpoveď na otázku, prečo vyzdvihovať u iných ich dobré stránky, schopnosti, činy... V tematickom celku trénujeme starostlivé správanie k iným, posilňujeme schopnosť vnímať, oceňovať pozitívne skutočnosti v správaní iných ľudí.

Cielene rozvíjame spoluprácu, komunikačné zručnosti a priateľstvo, starostlivosť.

Metodické poznámky a odporúčané vyučovacie postupy

Šiesty tematický celok *Ostrov dobrých srdc* pozostáva z piatich hodín.

Vyučovacou hodinou podporujeme vnímanie významnosti a dôležitosti každého z nás. Zamýšľame sa nad tým, čo je meradlom veľkosti človeka. Podporujeme prosociálne správanie k spolužiakom a vnímanie pozitív.

V úvode začíname doplnovačkou:

Počas búrok musia námorníci na lodi udržať kormidlo, priväzovať laná v nepohodlných polohách a prečkať nepriazeň počasia. Vedia, že po každej búrke raz vyjde slnko.

*Plavba prináša aj nevšedné zážitky pri poznávaní exotických krajín, národov a ich zvykov. Na jednom z takýchto zaujímavých ostrovov sa práve chystáme pristáť. Mottom ľudí žijúcich na Ostrove **dobrych srdc** je myšlienka: Každý môže byť veľkým človekom, lebo každý dokáže pomôcť iným.*

Pristávanie na Ostrove *dobrych srdc* by sa znovu mohlo nieť v znamení rituálu pristávania (spievanie piesne, pokrik). Môžeme pokračovať mottom: *Každý môže byť veľkým človekom, lebo každý dokáže pomôcť iným.* Motivujeme žiakov k činom v prospech iných. Diskutujeme o kritériách pre veľkosť človeka.

Úloha č. 2 predstavuje naladenie na pozitívne vnímanie správania spolužiakov pred výberom dobrých činov, ktoré očakávame od iných (**úloha č. 3**). Príklady pozitívneho správania dobrovoľníci zverejnia. (Ako pomôcku možno použiť vlajku v prílohe č. 2.)

Po aktivite zameranej na pomáhanie medzi spolužiakmi by bolo vhodné zaradiť riadenú diskusiu. Rovnako ako po energizéri *Spolupráca*, ktorý sa môže podariť iba vtedy, keď všetci spolupracujú. Otázky na reflexiu sa môžu týkať pocitov detí pred energizérom aj po ňom.

Aké vhodné činy – správanie voči sebe by si žiaci mohli želať? Napríklad požičiavanie pomôcok, pomoc v matematike či inom predmete, pozitívne slová, spolupráca pri športe, pomôcť, poradiť pri probléme, slušné vyjadrovanie bez nadávok, požičanie bicykla, korčulí, priateľstvo s konkrétnou osobou... Učiteľ so žiakmi by si mali prezrieť všetky vlajky, či sú jasné a zrozumiteľné, či sa dajú zrealizovať. Po skončení hodiny všetci vrátia vlajky do škatule, dobrovoľníci ich vyvesia v triede.

Na záver hodiny môžeme uskutočniť len pokojné stretnutie každého so sebou, sebareflexiu a premýšľanie nad otázkami na zamyslenie.

Odkaz, výzva k zodpovednosti za prostredie, v ktorom žijeme, sa nachádza v **Poznámkach kapitána, kapitánky**: *Keď sú ľudia na jednej lodi – v jednej triede, spoločne si vytvárajú prostredie, v ktorom žijú.*

Slúži na vyhodnotenie dobrých činov z predchádzajúcej hodiny. Ďalej rozvíjame prosociálne správanie a zameriavame pozornosť na príležitosti byť „veľkým človekom“. Začíname naladením pomocou obrázkov a opismi k ilustráciám.

Pokračujeme reflexiou o dobrých činoch z minulej hodiny. Po písomnom sebahodnotení v zošite spoločne rozdelíme odpovede: každý deň viackrát, každý deň aspoň 1 raz tak, že tí, ktorí tak urobili, sa postavia. Možno ich oceniť potleskom. V skupine rozoberieme príčiny, prečo deti vyžrebované správanie neprejavovali.

Pri vyhodnocovaní dobrých činov môžeme postupovať rôznymi spôsobmi. Napríklad: každý si vezme svoju vlajku. Oznámi skupine meno spolužiaka, u ktorého si počas týždňa všimol, že želané správanie prejavil a toto správanie opíše. Za každé prejavené a spozorované správanie si prilepí na svoju vlajku farebnú lepku (farebnú bodku, cenovku, ktoré pripraví pre všetkých v skupine učiteľ) alebo si nakreslí nejakú šifru. Po skončení vyhodnocovania vlajky znovu vyvesíme v triede. Budú ďalej slúžiť na zaznamenávanie „objednaného“ správania. V aktivite môžeme pokračovať počas ďalšieho týždňa.

V **Úlohách na výber pre tých, ktorí skončili skôr** sú viaceré námety na diskusiu o atmosfére, sociálnej klíme v triede, skupine. Môžeme ich využiť na podnietenie osobnej angažovanosti pri zlepšovaní sociálnej klímy.

V jednej z výberových úloh (odhadni a potom spočítaj...) si žiaci cvičia odhadovanie. V riadkoch je 11 písmen. Žiaci si zapíšu najprv svoj odhad a potom ho porovnajú so skutočnosťou.

Záverečná reflexia v deťoch utvrdzuje pozitívne vnímanie dobrých činov spolužiakov. Zverejnením odpovedí na otázku *Kto sa podľa teba veľmi snažil splniť svoju úlohu?* podporujeme pozitívne oceňovanie iných. Pozornosť venujeme aj pocitom pri vykonávaní a prijímaní dobrých činov. Deti môžu odpovedať, ako sa cítili počas týždňa pri oboch činnostiach. Či bolo príjemnejšie robiť dobré činy alebo ich prijímať. Myšlienka v **Poznámkach kapitána, kapitánky** podporuje uvedomenie si vlastnej zodpovednosti a vlastného podielu na vytváraní atmosféry v triede, v skupine.

29.
hodina

NAJPRV POMÁHAJ, POTOM POUČAJ

Týka sa tajomnej *Zátoky blúdiacich námorníkov* (pracujeme s mapou *Krajiny SAP*). Podľa textu v úvode hodiny si tam nikto nie je istý životom. Pointu z nadpisu tejto hodiny rozvíjame nabádaním pomôcť, keď to niekto potrebuje. Vyvodíme poučenie – predvídať, premýšľať, nejst do nebezpečenstva, ale keď sa už niekto v nebezpečenstve ocitne, zbytočne nerozprávať, ale „priložiť ruku k dielu“.

Pred vyriešením **3. úlohy** je možná aj dramatizácia rôznych situácií riešenia problémov. Keď potrebujeme skupinu upokojiť, zadáme samostatnú prácu, keď skupina potrebuje viac motivovať na činnosť, zaradíme dramatizáciu.

Na prieskumných cestách v **4. úlohe** rozvíjame predstavivosť, tvorivosť, vytváranie asociácií. V triede označíme 4 rohy miestnosti názvom, symbolom spomínaných vodných plôch. Deti si vyberú niektorú z vodných plôch, ktorou by chceli byť: *Zátoka blúdiacich námorníkov* (stojatá nebezpečná voda s možnými vírmi, chránená od priamych nárazov vetra), *Rieka rébusov* (vlieva sa do oceánu, tečie niekedy pomaly, inokedy prudko – keď sa na jar topia ľady, hrozí, že sa vyleje), *Plesá prococtiev* (krásne,

čisté vodné plochy – horské jazerá, ktoré však môžu byť miestami nebezpečne hlboké), *Briliantová horská bystrina* (čistá, svieža, veselá, žblnkotajúca). Do rohov sa postaví podľa toho, ktorú vodnú plochu si vybrali. V skupine sa dohodnú na charakteristickom zvuku pre danú vodnú plochu. Napr. Briliantová bystrina *žblnky, blnky, blnk*. V skupinách, v rohoch triedy sa porozprávajú o dôvodoch svojho výberu. Prezentáciu skupina uvádza dohodnutým zvukom. Jeden hovorca zo skupiny prezentuje dôvody výberu celej triedy.

Zrkadlovo napísané Ezopovo poučenie: *Keď som v núdzi, potrebujem pomoc, nie poučenie*. Sebareflexia sa týka pomoci, môžeme vyzvať dobrovoľníkov, aby zverejnili svoje názory na pomoc a skúsenosti s ňou, a tak generovali pozitívne skúsenosti u poslucháčov.

Tí, ktorí skončili skôr, môžu prísť k tabuli (plagátu) a napísať jedno slovo, ktoré vyjadruje, čo sa na hodine naučili. Vyhodnotenie asociácií na diskusii v skupinách môžeme uskutočniť predvedením jednotlivých zvukov. Zadáme inštrukciu: *Kto si myslí, že v skupine ste diskutovali ako morská búrka, zadupe*.

Aj úloha v **Poznámkach kapitána, kapitánky** nabáda pomáhať iným.

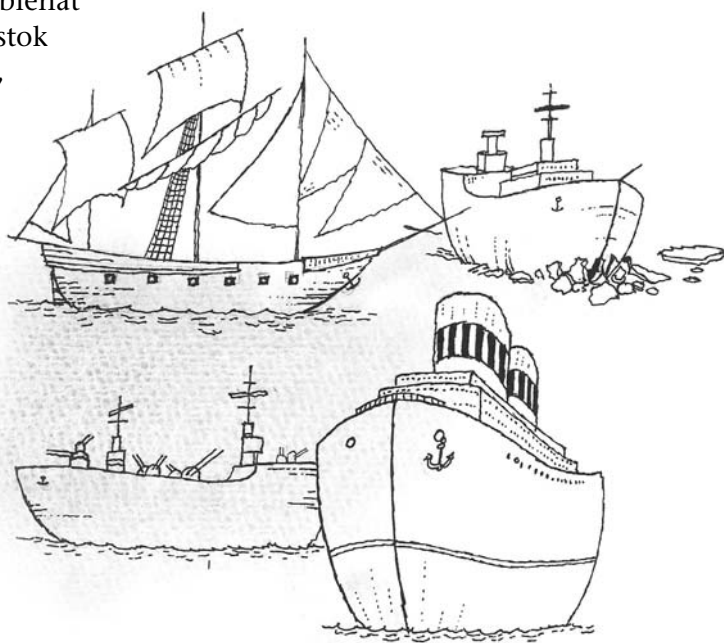
30.
hodina

STAVBA LODÍ

Cielene rozvíja spoluprácu v skupine, zvlášť rozdeľovanie úloh. Po **Naladení**, v rámci ktorého sa majú deti rozhodnúť, akou loďou by chceli byť, môže nasledovať diskusia v skupine. Kto chce, môže prezentovať svoj výber a zdôvodní, prečo by práve takou loďou chcel byť.

V **úlohe č. 1**, kde v štvorčlennej skupine žiaci kreslia loď, má každý pridelenú úlohu. Ak si v skupine nevedia rozdeliť roly dohodou, môže pridelenie prebiehať žrebovaním (každý si vytiahne lístok s funkciou), rozpočítaním 1, 2, 3, 4... Čas na prácu môže byť približne 20 minút, učiteľ by sa mal postarať o pomôcky (prípadne o to, aby si žiaci na hodinu doniesli farbičky). Po tejto aktivite by mohla prebehnúť reflexia podľa otázok v pracovnom zošite (ako sa mi pracovalo, ako ste sa dorozumievali v skupine). Na otázky *Kto ti pomáhal? Kto bol iniciatívny?* odpovedajú deti písomne. Dobrovoľníci zverejnia odpovede pred skupinou.

Úlohu č. 2 môžeme uviesť vizualizáciou. *Predstav si, že je ráno a ty sa prebúdzáš v lodnej kajute. Slnko krásne svieti a ty začínaš uvažovať o tom, čo tento deň pre teba pripravil. Ktovie aké bude počasie, či sa život na lodi neskomplicuje búrkou? A čo obed? Podarí sa dobrý, chutný voňavý? ...* Učiteľ si doplní vlastný text, podľa nálady a atmosféry v triede.

Druhou možnosťou (časovo dosť náročnou) je spoločné zostavenie opisu jedného dňa na lodi. Každý zopakuje predchádzajúcu vetu a pridá jednu vlastnú, ktorou pokračuje priebeh dňa.

Rozlúštenie citátu: *Pozerať sa, kde a komu môžeš pomôcť.* Názvy lodí: *kompa, veslica, koráb, čln.* Dôležitosť spolupráce zvýrazňuje aj posolstvo v **Poznámkach kapitána, kapitánky.** Zamyslíme sa na chvíľu, čo všetko nemôžeme robiť sami.

31.
hodina

KTO JE KTO, KTO SA KDE HODÍ

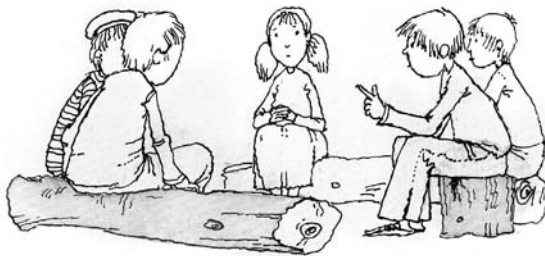

Zameraná je na sebaopoznanie, poznanie a hodnotenie správania iných. Deti vedieme k uvažovaniu o funkciách na lodi, o životných zručnostiach, vlastnostiach, ktoré ľudia potrebujú, aby tieto funkcie mohli vykonávať. Pred touto aktivitou by učiteľ mohol prostredníctvom riadeného rozhovoru s deťmi prediskutovať jednotlivé funkcie ľudí pracujúcich na lodi. Podľa vlastného uváženia by po skončení tejto úlohy, v rámci reflexie mohol dať aj otázku – kto v triede by sa menovite na jednotlivé funkcie hodil.

Energizér je znovu príležitosťou na tréning komunikáčnych zručností, precvičovanie džentlmenských spôsobov a získanie spätnej väzby od spolužiakov o dodržiavaní dohôd.

Hodina je náročná na časový manažment, čas je potrebné dôsledne sledovať.

Rozlúštenie výroku v úlohách na výber: *Neodsudzuj druhého človeka, pokiaľ si nestál na jeho mieste.*

Námety na hodnotenie, spätnú väzbu, oceňovanie a komentáre k nim

V záverečnej reflexii venujeme pozornosť sumarizácii toho, čo sme sa naučili v celom tematickom celku. To, čo sme sa naučili, môžeme symbolicky nakresliť, napísať na kartičku a vytvoriť „obraz naučeného“ na nástenke.

Zoznam bibliografických odkazov

1. Absetz, B.: *Robíme to spolu*. Bratislava: Hevi, 1996. ISBN 80-85518-82-1
2. Bagalová, Ľ. a kol.: *Metodické materiály a výber pracovných listov pre 1. ročník ZŠ*. Bratislava: Faber, 1995
3. Bednařík, A.: *Riešenie konfliktov*. Bratislava: Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 2001. ISBN 80-968095-4-7
4. Belz, H., Siegrist, M.: *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení. Východiska, metody, cvičení a hry*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-479-6
5. Berchem, F.: *Veľká kniha mozgového super joggingu*. 1. vyd. Praha: TAIPRESS, 1997. ISBN 80-7197-023-9
6. Darton, M.: *Napni plachty. Veľká kniha o jachtingu*. 1. vyd. Bratislava: INA, 1997. ISBN 80-8053-039-4
7. Dašková, K., Steinerová, J.: *Breviár prísloví a porekadiel*. 1. vyd. Bratislava: Q111, 1993. ISBN 80-85401-16-9
8. Dobšinský, P.: *Slovenské rozprávky*. Bratislava: Mladé letá, 1985. (66-139-85)
9. Espelandová, P., Wallnerová, R.: *Využit každý den*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-190-8
10. Gajdošová, E.: *Školský psychológ a jeho vstup do humanizácie našich škôl*. 1. vyd. Bratislava: Príroda, 1998. ISBN 80-07-01029-7
11. Gardner, H.: *Dimenze myslenia*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-2793
12. Gibbs, J.: *Kmene, proces pre sociálny rozvoj a kooperatívne učenie*. Bratislava: Arimes, 1994. ISBN 80-967082-5-2
13. Gogolová, D.: *O prelínaní sa modelu integrovaného tematického vyučovania s projektom etickej výchovy*. In: *Pedagogické spektrum*, roč. XIII, č. 1/2, s. 7 – 18, ISSN 1335-5589
14. Goleman, D.: *Emoční inteligencia*. Praha: Columbus, 1997. ISBN 80-85928-48-5
15. Chlebničianová, A.: *Zavádzanie zručnosti „Riešenie problémov“*. In: *Výchova a vzdelávanie pre 21. storočie. Inováciami kurikula k zmysluplnému učeniu*, Bratislava: Asociácia S. Kovalikovej, 2001. ISBN 80-968477-0-8
16. Interné materiály Asociácie S. Kovalikovej – *Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku*.
17. Jarošová, E., Komárková, R., Pauknerová, D., Pavlica, K.: *Trénink sociálnych a manažerských dovedností. Metodický průvodce*. Praha: Management press, 2001. ISBN 80-7261-048-1

18. Kačala, J., Pisárčiková, M., Považaj, M. a kol.: *Krátky slovník slovenského jazyka*. 3. vyd. Bratislava: Veda, 1997. ISBN 80-224-0464-0
19. Karásek, O.: *Jak pořídit loď. Netradiční učebnice námořního jachtingu*. Praha: Sdružení MAC, 2001. ISBN 80-86015-75-0
20. Kašparová, Z., Houška, T., Uhereková, M.: *Ako poznám sám seba? Metodická příručka*. Bratislava: Poľana, 1998. ISBN 80-968002-1-3
21. Kentová, G.: *Ezopove bájky*. Bratislava: Junior, 1993. ISBN 80-7146-098-2
22. Khelerová, V.: *Komunikační dovednosti manažera*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-223-9
23. Köhlerovy, A. a D.: *Za tajemstvím oceánu*. Praha: Václav Stojka&Co., 1998. ISBN 80-7237-031-6
24. *Konflikt – korenie života*. Sprievodca riešením konfliktov pre učiteľov stredných škôl. Praha: České centrum pre vyjednávanie a riešenie konfliktov. 1996
25. Košč, M.: *Základy psychológie*. 4. vyd. Bratislava: SPN, 2001. ISBN 80-08-03201-4
26. Kovaliková, S., Olsenová, K.: *Integrované tematické vyučovanie – Model*. 1. vyd. Bratislava: Faber, 1996. ISBN 80-967492-6-9
27. Langmeier, J.: *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1991. ISBN 08-012-91
28. Lencz, L.: *Metódy etickej výchovy*. 1. vyd. Bratislava: Metodické centrum, 1996. ISBN 89-88796-23-7
29. Lencz, L.: *Pedagogika etickej výchovy – Výchova k prosociálnosti*. 4. vyd. Bratislava: Metodické centrum, 1998. ISBN 80-8052-026-7
30. Lencz, L., Križová, O.: *Metodický materiál k predmetu etická výchova*. Bratislava: Metodické centrum 1993. ISBN 80-8052-010-0
31. Lencz, L. a kol.: *Metodický materiál II k predmetu etická výchova*. 2. vyd. Bratislava: Metodické centrum, 1995. ISBN 80-88796-18-0
32. Lencz, L., Ivanová, E.: *Metodický materiál III k predmetu etická výchova*. Bratislava, Metodické centrum, 1995. ISBN 80-85185-78-4
33. *Ľudské telo*. Edícia Okná do sveta, Martin: Vydavateľstvo OSVETA, 1991. ISBN 80-217-0373-3
34. Melville, H.: *Biela veľryba*. 1. vyd. Bratislava: Príroda, 1997. ISBN 80-07-00913-2
35. Miedzgová, J.: *Základy etiky*. 2. vyd. Bratislava: SPN, 1996. ISBN 80-08-017-29-5
36. Morleyová, J.: *Keby som bol Viking*. 1. vyd. Bratislava: Slovart, 1995. ISBN 80-7145-152-5
37. Novaresio, P.: *Cesty do neznáma, dejiny veľkých zemepisných objavů*. Praha: Rebo Productions, 1996. ISBN 80-85815-58-3
38. Otrubová, V.: *Stimulácia rozvoja kreativity v medzipredmetových vzťahoch estetickej a etickej výchovy*. Bratislava: Metodické centrum, 1997. ISBN 80-8052-014-3

39. Páleník, L., Solárová, E., Štefanovič, J.: *Vybrané kapitoly z psychológie (pre učiteľov etickej výchovy)*. 1. vyd. Bratislava: Metodické centrum, 1975. ISBN 80-85185-94-4
40. Pearson, S.: *Tools for citizen and life, Using the ITI Guidelines and lifeskills in your classrooms*. Kent, Kovalik and Associates, 2000
41. Petržela, Z.: *Hrajme si III.*, Svitavy: Zdeněk Petržela, 1994. ISBN 80-900035-6-7
42. Piovarčiová, T.: *Ako ďalej s integrovaným tematickým vyučovaním na druhom stupni ZŠ*. Eduko, číslo 2, 1998
43. Piovarčiová, T.: *Integrované tematické vyučovanie*. Vedenie školy In: Raabe, november 1999
44. Piovarčiová, T.: *Kooperatívne riešenie konfliktov na škole*. In: Raabe, november 2001
45. Piovarčiová, T., Gogolová, D.: *Mozgovo-súhlasná trieda*. Príspevok na odbornom seminári ku koncepcii Národného programu výchovy a vzdelávania, Budmerice, 2001
46. Portmanová, R.: *Jak zacházet s agresivitou, 150 her pro zvládnutí zlosti a agresivity*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-094-4
47. Roche-Olivar, R.: *Etická výchova*. 1. vyd. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5
48. Seger, J.: *Jak se lidé dorozumívali*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1987. (13-850-87)
49. Seymour, J., Girardet, H.: *Zelená planeta, Ekologický program pro každého*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0396-5, ISBN 80-85368-47-1
50. Shapiro, D.: *Konflikty a komunikácia. Sprievodca labyrintom riešenia konfliktov*. Bratislava: Open Society Fund, 1995. ISBN80-85576-15-5
51. Skriagin, L.N.: *Námornícke uzly*. 1. vyd. Bratislava: ALFA, 1985. (63-001-86)
52. *Vtipy o deťoch aj pre deti*. Bratislava: Tibor Hradecký, 1999. ISBN 80-85256-78-9
53. Wood, R., Tolley, M.: *Testy emoční inteligence*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-898-8
54. Zborník: *Výchova a vzdelávanie pre 21. storočie – Inováciami kurikula k zmysluplnému učniu*. 1. vyd. Bratislava: Asociácia S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku, ZŠ Komenského, Majerníkova 60, Bratislava, 2001. ISBN 80-968477-0-8

Návrh časovo-tematického plánu (33 hodín)

Mesiac	Tematický celok	Hodina	Názov v PZ	Strana v PZ	Poznámky
September	1. MÔJ PRÍSTAV Zoznamovanie s ľuďmi, témou, pracovným zošitom, pravidlami a postupmi na hodine.	1.	Príprava na cestu	2	
		2.	Moja loď	4	
		3.	Dohody v klube námorníkov	6	
		4.	Pozorné počúvanie	8	
		5.	Počúvanie s porozumením	10	
		6.	Moja vlajka	12	
Október	2. OSTROV ZRKADLIACICH JAZIER Zodpovedá tematickému okruhu Poznanie a pozitívne hodnotenie seba.	7.	Moje najlepšie vlastnosti	14	
		8.	Každý máme svoj spôsob	16	
		9.	Čo môžem robiť lepšie	18	
		10.	Strana o mne z lodného denníka	20	
December	3. SÚOSTROVIE POROZUMENIA Zodpovedá tematickému okruhu Verbálna a neverbálna komunikácia (pozdrav, otázka, podakovanie, ospravedlnenie).	11.	Džentlmenské spôsoby	22	
		12.	Ako spolu hovoríme?	24	
		13.	Ako sa dorozumievame?	26	
Január		14.	Priateľské rozhovory	28	
		15.	Pozdrav ako dar	30	
		16.	Pozdrav ako dar	32	

Február		17.	Dobré správy	34	
		18.	Čarovné poklady	36	
Marec	4. POLOSTROV NÁPADOV Zodpovedá tematickému okruhu Tvorivosť v medziľudských vzťahoch, iniciatíva.	19.	Bezvetrie	38	
		20.	Prepáč...	40	
		21.	Spleťité cestičky	42	
		22.	Ja správa	44	
		23.	Ako predišť konfliktom	46	
		24.	Čo je pod hladinou a čo je nad hladinou	48	
		25.	Voda je život	50	
		26.	Modrá planéta	52	
Máj	5. NEBEZPEČNÉ ÚTESY Zodpovedá tematickému okruhu Etické aspekty ochrany prírody.	27.	Vlajka dobrých činov 1	54	
		28.	Vlajka dobrých činov 2	56	
		29.	Najprv pomáhaj, potom počúvaj	58	
		30.	Stavba lodí	60	
		31.	Kto je kto, kto sa kde hodí	62	
		32.	Opakovanie, precvičovanie	64	
		33.	Záverečné hodnotenie		
Jún					

Prílohy

1.
príloha

AKO OVLÁDAME DŽENTLMENSKÉ SPÔSOBY?

Pravdivo odpovedaj na otázky.

áno / nie

Byť zdvorilý

1. Keď stretnem známeho človeka, vždy sa pozdravím.	☐	☐
2. Na otázky iných odpovedám ochotne.	☐	☐
3. Obyčajne mám dobrú náladu.	☐	☐
4. Keď urobím chybu, dokážem si to priznať.	☐	☐
5. Keď niekomu ublížim, dokážem si to uvedomiť a ospravedlním sa.	☐	☐

Viem byť vtipný bez zraňovania iných.

1. Je so mnou zábava.	☐	☐
2. Viem sa zasmiať aj na sebe.	☐	☐
3. Iným sa nevysmievam.	☐	☐

Viem počúvať iných

1. Keď niekto hovorí, počkám, kým skončí, aby som sa vyjadril.	☐	☐
2. Keď chcem na hodine niečo povedať, prihlásim sa.	☐	☐
3. Pri aktivitách sa riadim inštrukciami a dohodnutými postupmi.	☐	☐

Viem sa ovládať

1. Svoje pocity otvorene vyjadrujem.	☐	☐
2. Som trpezlivý.	☐	☐

Viem prijať odlišnosti

1. Myslím si, že rôznym ľuďom sa môže páčiť rôzna hudba, oblečenie...	☐	☐
2. Ak niekto so mnou nesúhlasí, ešte môže byť mojím priateľom.	☐	☐

Viem sa vcítiť do situácie iných

1. Zaujímam sa o to, čo cítia iní ľudia.	☐	☐
2. Dokážem pomáhať iným.	☐	☐

Vyhodnotenie: Spočítaj si všetky odpovede **áno** a za každú si pripíš 1 bod.

Prečítaj si vyhodnotenie pre príslušný počet bodov.

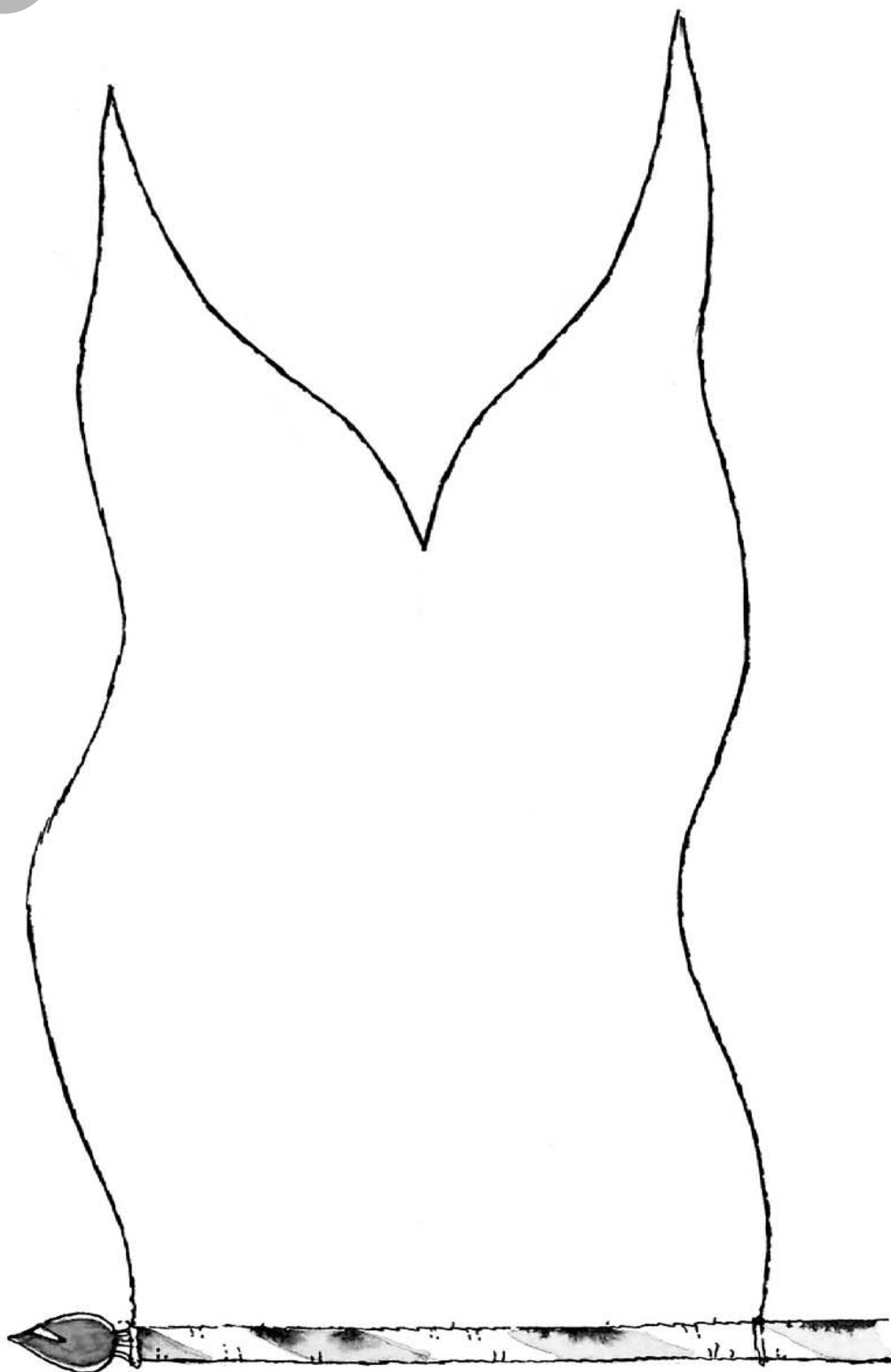
Od 14 do 17 bodov - Si skutočný džentlmen, bez problémov sa dorozumieš s domorodcami a získaš, čo pre svoju plavbu potrebuješ.

Od 8 do 13 bodov - Džentlmenské spôsoby používaš, nechýba ti veľa, aby si stal skutočným džentlmenom. Pri styku s domorodcami sa ti pri potrebnej dávke trpezlivosti bude dariť.

Od 4 do 7 bodov - Pri používaní džentlmenských spôsobov máš ešte rezervy. Keď budeš trpezlivo trénovať určite ich zvládneš. Pri styku s domorodcami buď trpezlivý a zdvorilý.

2.
priloha

VLAJKA DOBRÝCH ČINOV

3.
priloha

DOBRÁ SPRÁVA

Práve si dostal dobrú správu:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

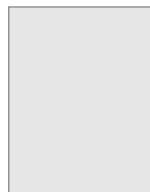
.....

.....

Posiela ti ju:

.....

.....

Práve si dostal dobrú správu:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

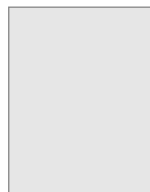
.....

.....

Posiela ti ju:

.....

.....

Kde bolo tam bolo, bol raz jeden vdovec, ktorý sa sám staral o dcéru – sirotu. Keďže bola osamelá a mamička jej veľmi chýbala, často chodievala na návštevy k susedke, ktorá bola tiež sama a starala sa o dcéru v rovnakom veku. Suseda, ktorú všetci v dedine ohovárali a považovali za zlostnú ježibabu, bola k dievčinke veľmi priateľská a milá. Zdalo sa, že by z nej mohla byť dobrá manželka aj matka. Otec vdovec, aj keď všeličo počul o zlej povahe ženy, ktorá sa tak veľmi páčila jeho dcére, sa na sobáš s ňou nakoniec dal nahovoriť.

Milá a príjemná pani susedka sa hneď po svadbe stala zlou a často neznesiteľnou macochou. Úbohej sirote nedávala jesť, zaťažovala ju množstvom práce a ani poriadnych šiat jej nedožičila. Rovnako zle sa k nešťastnej dievčine správala aj bývalá dobrá kamarátka – macochina dcéra: „Či vidíš aké ja mám pekné šaty? A ty nič iba handry! Či vidíš, aké ja jem dobré jedlo? Tebe však z neho nedám!“

Nešťastná sirota sa rozhodla, že radšej pôjde do služby – určite k nej cudzí ľudia budú milší, a aj si niečo zarobí. Toto jej rozhodnutie schválil aj otec, pretože veľmi skoro zbadal, že jeho dcéra trpí.

Cestou do služby, ako tak išla, prišla k lávke, ktorou sa prechádza cez potok. Pekne pozdravila: „Pamodaj šťastia, lavička.“ Lavička sa potešila, dievčine odzdravila a poprosila ju o službu. Postťažovala sa, že už dlhé roky po nej ľudia chodia iba po jednej strane a už by bolo načase preložiť ju naopak. Dievčina jej vyhovelá a išla ďalej. Postretla ešte psíka, ktorý potreboval očistiť, hrušku plnú plodov, ktorú na jej želanie potriasla a tak odľahčila, kravičku, ktorá sa už dlhý čas pásala na jednom mieste – bolo ju treba odvieŕať na inú lúku a pec, v ktorej ustavične horel oheň a bolo ho treba zhasiť. Všetky tieto služby dievčina s radosťou vykonala a nikdy sa pri stretnutí a ani pri rozlúčke nezabudla pekne pozdraviť. Keďže tento príbeh sa odohráva v časoch dávno minulých – použila vždy starosvetský pozdrav „Pamodaj šťastia“.

Po dlhom putovaní horami a dolinami prišla dievčina k domčeku. Bývala v ňom stará žena. Aj tej sa pekne pozdravila a požiadala ju o prácu. Starena ju prijala do služby. Každý deň mala pozametať jedenásť izieb. Do dvanástej izby však nesmela ani vkročiť. Raz, keď starena nebola doma, od zvedavosti nevydržala, do dvanástej izby nakukla a vykúpala sa v jednej z troch vaní, ktoré sa tu nachádzali. Vybrala si vaňu plnú zlata. Po vystúpení zo zlatej vane bola celá pozlátená. Keď to zbadala, zľakla sa, že porušila zákaz a starena to na nej hneď uvidí. Rozhodla sa, že utečie a rozbehla sa domov. Cestou domov jej všetci, ku ktorým bola vlúdna a pomohla im malou službičkou, tiež pomohli.

Starena, keď zistila, že z dvanástej izby jej ubudlo zlata, rozbehla sa za sirotou s úmyslom vziať si svoje zlato naspäť – chcela ho z nej „pozoškrabávať“. Starenu v jej úmysloch najprv zastavila pec, potom kravička, hruška, psík a nakoniec lavička, ktorá sa postarala o jej vykúpanie v potoku.

Keď pozlátená dievčina prišla domov, macochina dcéra jej začala závidieť a rozhodla sa, že aj ona pôjde do takej služby, z ktorej sa vráti celá zlatá. Prešla tú istú cestu, stretla sa s lavičkou, psíkom, hruškou, kravičkou aj pecou. Žiadali ju o pomoc. Nikomu sa nepozdravila, nikomu nepomohla. Po príchode do služby, k tej istej starene ako jej nevlastná sestra, využila prvú príležitosť a tiež sa vykúpala vo vani plnej zlata.

Na úteku jej však nikto nepomohol, ba naopak všetci, ktorým odmietla pomoc, pomáhali starene, aby získala naspäť svoje zlato. Jej úmysel – zoškrabať z nej svoje zlato, sa jej podaril. A tak sa vlastná dcéra k macoche vrátila bez zlata, celá doškriabaná a nešťastná.

Pozlátená sirota žila šťastne až pokiaľ nezomrela...

(Prerozprávané na motívy rozprávky *Pamodaj šťastia, lavička* od P. Dobšinského.)

NIEKOĽKO ĎALŠÍCH FAKTOV VYZÝVAJÚCICH NA OSTRÁŽITOSŤ

- Zhoršuje sa atmosféra, globálne otepľovanie, ozónová vrstva.
- Pokračuje odlesňovanie. Každý rok ubúda 17 miliónov tropického pralesa.
- Ohrozené sú koralové útesy – vyše 3 000 biologických druhov na útesoch juhovýchodnej Ázie každoročne zaniká.
- Svetové moria a oceány sú znečisťované chemikáliami, ťažkými kovmi, ropou, plastmi...
- Realizuje sa nadmerný výlov rýb, ktorý ohrozuje prežitie viacerých druhov.
- Podľa odhadu na Zemi žilo 5 až 30 miliónov živočíšnych druhov, v súčasnosti je ich iba 1,4 milióna druhov.
- Priemerná ročná teplota sa zvýšila o 0,3 až 0,6 °C, na Slovensku až o 0,9 – 1,1 °C.
- Predpokladá sa, že vplyvom otepľovania sa v posledných desaťročiach objavuje aj fenomén El Niño (v Tichom oceáne). Ide o zmenu smeru vetra a oceánskych prúdov. (Teplé smerujú cez Tichý oceán na východ a studené opačne, čo má katastrofické dôsledky.)
- Vplyvom narušania ozónovej vrstvy – ochranného obalu Zeme – sa na rôznych miestach pozorovali deformácie pukov na ovocných stromoch, zmeny na morských riasach, odumretie morského planktónu, strata zraku oviec a iné.
- Voda tvorí 73 % povrchu Zeme, z toho iba 0,6 % sú zdroje pitnej vody.

Zopár námetov na stimulovanie tvorivého riešenia environmentálnej problematiky

- Diskusie na ekologické témy: Ako zlepšiť životné prostredie? Čo môžem urobiť ja? Konzumné zmýšľanie, Zodpovedné a nezodpovedné správanie človeka v prírode...
- Zostavovanie „zelených príkazaní“, napr.: Dávaj pozor, kam stúpaš! Sadíme stromy! V prírode sa správaj ohľaduplne! Neodhadzuj a nenechávaj ležať odpadky!
- Navrhnuť, ako šetriť vodou všeobecne, v domácnosti, v priemysle.
- Inscenácie, pantomíma, dramatizácie.
- Príbehy, básne, piesne, obrázky, karikatúry, úvahy, zamyslenia, fejtóny, vtipy, zoznamy ohrozených (rastlín, živočíchov, neživej prírody, ľudí...).
- Exkurzie, návštevy filmových predstavení, výstavy fotografií.
- Organizovanie vernisáží výtvarných diel, fotografií s danou tematikou.
- Usporiadúvanie umeleckých večerov – divadlo, večer poézie, vlastná tvorba na danú tému, tanec, hudba, texty piesní.
- Zbierky citátov, slávni ľudia – angažovaní ochrancovia.
- Námet na rozmýšľanie – môže veľký nárast predajní typu McDonalds zvýšiť „zamorenie“ sveta odpadom?

Ako ešte môžeme pracovať so žiakmi?

Motivovať ich na spoluprácu, na „vedecké dišputy“ doma, s rodinnými priateľmi, spolupracovníkmi svojich rodičov. V rámci možností by bola vhodná diskusia s odborníkom – predstaviteľom „zelených“ alternatív či aktivít, možno aj spomedzi rodičov a iných príbuzných žiakov. Odborník v školskej triede je veľmi dôležitou a významnou „pomôckou“. Pri ekologických témach pomáhajú noviny, časopisy, odborná literatúra, ale aj filmy.

Niekoľko citátov na inšpiráciu...

Svet okolo nás je plný nádherných prírodných javov, nad ktorými žasne rozum a srdce pookreje – ak ich dokážeme vidieť.

Albert Einstein

Kto nevidí krásy prírody, nič nevidí.

Ján Amos Komenský

Po každej prechádzke v prírode som lepší.

Walt Whitman

Odtrhol som kvetinu – zvädla. Chytil som motýľa – zomrel mi v dlani. Vtedy som pochopil, že krásy sa možno dotknúť len srdcom.

John Lennon

Ďalej ponúkame

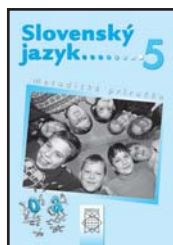
Z. Berová – P. Bero
**Pomocník z matematiky
pre 5. ročník ZŠ**

Z. Berová – P. Bero
**Zošit pre učiteľa
k Pomocníku
z matematiky**

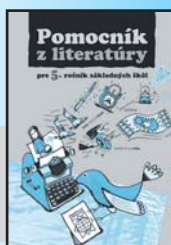
E. Tibenská a kol.
**Cvičebnica
zo slovenského jazyka
pre 5. ročník ZŠ**

E. Tibenská a kol.
**Metodická príručka
k slovenskému jazyku
pre 5. ročník ZŠ**

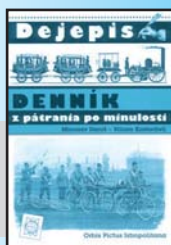
J. Krajčovičová a kol.
**Metodická príručka
k slovenskému jazyku
pre 5. ročník ZŠ**

J. Krajčovičová
**Pomocník z literatúry
pre 5. ročník ZŠ**

J. Krajčovičová
**Zošit pre učiteľa
k Pomocníku
z literatúry**

M. Daniš – V. Kratochvíl
**Denník z pátrania
po minulosti**

B. Menzlová a kol.
**Hallo 3 Basis
– pracovný zošit**

H. Hanuljaková a kol.
**Testheft pre mierne
pokročilých**

Etická 5. pre ročník základných škôl výchova

*Erudovaná autorská dvojica
Tatiana Piovarčiová
– Darina Gogolová pripravila
dlhoočakávanú pomôcku
na vyučovanie etickej výchovy
v 5. ročníku. Pracovný
zošit poskytuje návod na
atraktívne a systematické
naplnenie vyučovacích hodín.
Metodická príručka
predstavuje autorské zámery
a ciele pracovného zošita
spolu s jeho štruktúrou.
Obsahuje dôležité rady
a podnety ako pracovať
na vyučovacích hodinách,
ako aj metodické poznámky
k jednotlivým tematickým
celkom či prehľadný
časovo-tematický plán.*

Objednávajúte na adrese:

Orbis Pictus Istropolitana, spol. s r. o.

Distribúcia: Hrachová 34, 821 05 Bratislava

tel./fax: 02/4341 4505

e-mail: odbyt@orbispictus.sk

www.orbispictus.sk

ISBN 80-7158-563-7

9 788071 585633